Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет філології

Кафедра української мови

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТЕКСТОТВОРЕННЯ

Методичні рекомендації

до проведення основного освітнього компонента

для студентів 2-го курсу ОР магістр
спеціальності «А4 Середня освіта А4.01 Українська мова і література»
денної форми здобуття освіти

Івано-Франківськ
2026

Стефурак Роксолана Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови.

Затверджено на засіданні кафедри української мови (протокол № 1 від 26 серпня 2026 року).

ЗМІСТ

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
2. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ
3. ЛЕКЦІЇ
4. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ
5. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ
6. САМОСТІЙНА РОБОТА
7. ІНДИВІДУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
8. ОЦІНЮВАННЯ
9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА
10. ДОДАТКИ

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні рекомендації розроблено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які вивчають обов'язкову дисципліну «Стилістичні засоби текстотворення» на другому курсі в третьому семестрі денної форми навчання. Обсяг дисципліни — 3 кредити ЄКТС, 90 годин: 12 годин лекцій, 18 годин практичних занять і 60 годин самостійної роботи. Форма підсумкового контролю — екзамен.

Документ не замінює робочу програму навчальної дисципліни, а доповнює її. Програма визначає, що має бути опановано й за якими критеріями оцінюється результат.

Актуальність. Уміння творити оригінальний текст у різних стилях програма розглядає як завершальний етап становлення професіограми фахівця в царині рідного слова. Кваліфікований учитель-словесник має володіти високою загальною й мовною культурою, висловлюватися цікаво, логічно й виразно, досконало володіти лексичним, фразеологічним і термінологічним багатством мови. Це можливо за умови глибокого знання рідної мови та навичок застосовувати ці знання під час різностильового текстотворення. Засвоєні знання й уміння є основою для ефективної роботи вчителя-словесника та викладача закладу вищої освіти. Здобувачам освітньої програми А4.01 потрібне не лише розуміння стилістичних категорій, а й уміння переходити від аналізу до створення тексту й до навчання цьому учнів. Така потреба й зумовила побудову рекомендацій: від аналізу чужих текстів до авторського текстотворення та розроблення вправ для школярів.

Мета рекомендацій — допомогти здобувачам ефективно організувати власну роботу над курсом, забезпечити системне опанування стилістичних засобів текстотворення та сформувати вміння творити оригінальний текст у різних стилях. **Завдання** рекомендацій: пояснити структуру дисципліни та логіку розташування тем; запропонувати алгоритм підготовки до лекцій і практичних

занять; дати універсальну схему стилістичного аналізу тексту; окреслити вимоги до самостійної роботи та продуктів, які мають бути створені; допомогти обрати тему й виконати індивідуальне дослідження обсягом 10–15 сторінок; пояснити систему оцінювання й допомогти розподілити зусилля протягом семестру; нагадати вимоги академічної доброчесності й відповідального використання технологій штучного інтелекту.

Нормативна та методична основа. Рекомендації складено на підставі робочої програми навчальної дисципліни «Стилістичні засоби текстотворення» (2026), розробленої доцентом кафедри української мови, кандидатом філологічних наук Р. І. Стефурак. Оцінювання результатів навчання відбувається відповідно до Положення про організацію освітнього процесу та розроблення основних документів з організації освітнього процесу в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Методичну основу становить рекомендована програмою література: підручники зі стилістики (Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; О. Д. Пономарів), словники лінгвістичних термінів, колективна монографія «Художній текст — слово — образ: лінгвостилістичний аспект», методичні матеріали національного проєкту «Пишемо есе» та наукові публікації з лінгвостилістичного аналізу.

Компетентності та результати навчання. Дисципліна сприяє формуванню таких програмних компетентностей: інтегральної; загальних ЗК-9 (культура спілкування державною та іноземною мовами) і ЗК-11 (планування й управління освітньою діяльністю, самостійна робота, оцінювання якості виконуваних робіт); фахових ФК-6 (сучасні методи й технології навчання української мови і літератури, методика розвитку мовленнєвої компетенції), ФК-10 (аналіз художнього тексту) і ФК-12 (усвідомлення національно-світоглядного, художньо-виховного, творчо-розвивального потенціалу української мови та літератури). Програмні результати навчання, до яких веде дисципліна: ПРН 2, 3, 6, 7, 9 і 14. Вони охоплюють орієнтування в лінгвістичних напрямах, застосування сучасних методик, зокрема інформаційних, використання цифрових ресурсів, розроблення освітніх проєктів, мовленнєву компетентність,

а також дотримання культури академічної доброчесності й уміння формувати її в учнів. У рекомендаціях ці результати конкретизовано через завдання: наприклад, ПРН 6 і 7 спрямовано на завдання про цифрові та медійні тексти й на розроблення комплексу вправ для учнів; ПРН 14 — на вимоги до самостійності авторського тексту та коректності цитування.

Структура курсу — десять тем із розподілом годин на лекції, практичні заняття та самостійну роботу. Перші шість тем розкриваються на лекціях, наступні чотири — на практичних заняттях; тому до тем 7–10 потрібно готуватися самостійно.

Самостійна робота (60 годин). Завдання охоплюють аналіз тексту, лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні засоби, тропи, заголовок, абзац, інтертекстуальність, мовну гру, власне текстотворення (12 годин), формування текстотворчих умінь учнів і роботу з цифровими та медійними текстами.

Індивідуальне дослідження — п'ятнадцять тем, форми й методи виконання, рекомендований порядок роботи.

Курс побудовано так, щоб магістр пройшов шлях від аналізу готових текстів до створення власного. Центральним завданням є авторське текстотворення із застосуванням заздалегідь визначених засобів (метафори, повтору, парцеляції, синтаксичного паралелізму, фразеологізмів, стилістично маркованої лексики) і стилістичним паспортом тексту.

Результат — конкретний продукт. Кожне завдання самостійної роботи закінчується продуктом: таблицею, схемою, картотекою, лексичною картою, мінідослідженням, комплексом вправ, навчальним кейсом. Це дає змогу чітко бачити результат і полегшує перевірку.

Подвійна спрямованість. Рекомендації розвивають і мовознавчу, і методичну компетентність. Окремі завдання (формування текстотворчих умінь

учнів, навчальний кейс для старшокласників) спрямовані на те, щоб здбувач умів перенести набуті знання в шкільну практику.

Робота з різними текстами. Матеріалом аналізу можуть бути художні, публіцистичні, медійні й рекламні тексти, дописи в соціальних мережах і блоги. Це відображає реальний мовний простір, у якому працюватиме вчитель.

Єдина схема аналізу. Універсальна схема (жанр і стиль, домінантні засоби, функція та ефект кожного засобу, взаємодія засобів, цілісність, висновок) дає змогу виконувати різні завдання єдиним методом і порівнювати результати.

Очікувані результати. Після опрацювання рекомендацій і виконання завдань курсу здобувач має вміти:

• визначати стилістичні ознаки мовних одиниць у текстах різних стилів;

• розрізняти й аналізувати лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні засоби та тропи, пояснюючи їхню функцію й стилістичний ефект;

• оцінювати цілісність тексту через когезію, когерентність і композицію;

• створювати власний текст із застосуванням визначених стилістичних засобів і обґрунтовувати свій вибір у стилістичному паспорті;

• розробляти систему вправ для формування текстотворчих умінь учнів і навчальні матеріали на основі цифрових та медійних текстів;

• виконувати наукове мінідослідження за обраною темою;

• дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Методичні рекомендації забезпечують системну організацію самостійної та аудиторної роботи магістрів під час вивчення дисципліни «Стилістичні засоби текстотворення». Вони поєднують теоретичні вимоги програми з практичними алгоритмами, допомагають сформувати вміння аналізувати й створювати тексти різних стилів і готують майбутніх учителів-словесників до навчання цьому школярів.

2. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Текст як лінгвістична категорія.
2. Поняття тексту в сучасному мовознавстві.
3. Текст як комунікативна та стилістична одиниця.
4. Основні категорії тексту: цілісність, зв’язність, завершеність, інформативність.
5. Теорії текстотворення у сучасній лінгвістиці.
6. Стилістична домінанта: теоретичний аспект.
7. Система функційних стилів сучасної української мови.
8. Мовностилістичні особливості художнього стилю.
9. Науковий стиль і його текстотвірні ознаки.
10. Публіцистичний стиль: функції та мовні засоби.
11. Текстотвірні елементи розмовного стилю сучасної української мови.
12. Стилістична диференціація лексики української мови.
13. Емоційно-експресивна та оцінна лексика як засіб текстотворення.
14. Фразеологізми як стилістичний компонент тексту.
15. Образність як стилістична домінанта художнього тексту.
16. Тропи як основа художньої образності.
17. Текстотвірна функція метафори.
18. Метонімія, синекдоха, перифраз як структурні елементи тексту.
19. Епітет, порівняння, гіпербола, літота як образні засоби тексту.
20. Символ та алегорія в художньому мовленні: функційний аспект.
21. Стилістичні фігури та їх роль у текстотворенні.
22. Анафора, епіфора, антитеза, градація як синтаксичні засоби виразності.
23. Експресивний синтаксис сучасного художнього тексту.
24. Парцеляція, інверсія, риторичні конструкції як елементи текстотворення.
25. Інтертекстуальність як категорія сучасного тексту.

26. Алюзія, цитата, ремінісценція та прецедентні феномени як текстотвірні елементи тексту.

27. Текстотвірний потенціал асоціонімів.

28. Ідіостиль письменника: мовні домінанти тексту.

29. Стилістичні особливості сучасного медійного тексту.

30. Засоби мовного впливу в публіцистичному дискурсі.

31. Комплексний лінгвостилістичний аналіз тексту.

32. Методика використання стилістичного аналізу в шкільному курсі української мови.

31. Формування мовної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту.

32. Компетентнісний підхід до навчання текстотворення в старшій школі.

33. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту.

34. Формування комунікативної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту.

35. Формування фразеологічної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту.

36. Формування морологічної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту.

37. Формування текстотворчої компетентності учнів профільної школи.

38. Інтеграція стилістичного аналізу тексту в курс української мови та літератури НУШ.

39. Методи й прийоми розвитку критичного мислення під час аналізу тексту.

40. Формування навичок створення власних текстів різних стилів і жанрів.

3. ЛЕКЦІЇ

Рекомендації:

- Конспектуйте не лише визначення, а й приклади: стилістичний аналіз тримається на конкретному матеріалі.
- Складайте власний термінологічний словник. Корисні джерела: «Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія» (Бабій, Голянич, Стефурак) та «Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів».
- Фіксуйте, що саме в темі є засобом текстотворення: яка одиниця, що вона робить у тексті, який ефект створює.

Лекція 1. Текст як об'єкт лінгвостилістичного аналізу

План:

1. Текст як комунікативно-стилістична єдність.
2. Текстотвірніі категорії: цілісність, зв'язність, завершеність, членованість.
3. Авторська інтенція та комунікативна ситуація.
4. Стильова організація тексту.

Мета лекції — сформувати цілісне уявлення про текст як основну одиницю стилістичної організації мовлення та озброїти магістрів прийомами його лінгвостилістичного аналізу.

Ключові поняття: текст, дискурс, висловлення, комунікативна ситуація, авторська інтенція, цілісність, зв'язність (когезія), когерентність, завершеність, членованість, стильова домінанта, стилістична маркованість, функціональний стиль, жанр.

Питання для самоконтролю до лекції 1

1. Текст як комунікативно-стилістична єдність

1. У чому полягають структурний, семантичний і комунікативно-прагматичний підходи до визначення тексту? Який із них найпродуктивніший для стилістики і чому?
2. Чим відрізняються поняття «висловлення», «текст» і «дискурс»? Наведіть приклад, де різниця між текстом і дискурсом стає очевидною.
3. Що означає вислів «комунікативно-стилістична єдність» щодо тексту?
4. Чому ознаки тексту (цілісність, зв'язність тощо) не існують окремо від стилістики?

2. Текстотвірні категорії

5. Дайте визначення цілісності та зв'язності. Чим вони різняться: чому цілісність належить до змістових категорій, а зв'язність (когезія) — до мовних?
6. Які засоби забезпечують когезію? Наведіть приклади лексичних, морфологічних, синтаксичних і композиційних засобів.
7. Чим відрізняються ланцюговий, паралельний і комбінований зв'язок?
8. Чи може текст бути зв'язним, але не цілісним, і навпаки? Поясніть на прикладах.
9. За якими ознаками визначають завершеність тексту? Чи завжди відкритий фінал художнього твору порушує завершеність?
10. Чим зовнішня членованість тексту відрізняється від внутрішньої? Яка роль абзацу як змістової одиниці?

3. Авторська інтенція та комунікативна ситуація

11. Що таке авторська інтенція? Які типи інтенцій ви знаєте?
12. Як інтенція впливає на вибір стилю, жанру, лексики, синтаксичних конструкцій і тропів?
13. З яких елементів складається комунікативна ситуація (адресант, адресат, мета, тема, канал, місце й час, культурний контекст)? Покажіть на прикладі, як зміна одного з елементів змінює текст.
14. Чому в художньому тексті інтенцію часто доводиться «зчитувати» з мовних засобів, а в науковому її виражено відкрито?
15. Опишіть ланцюжок «ситуація → інтенція → стиль і жанр → мовні засоби → стилістичний ефект» на власному прикладі.

4. Стильова організація тексту

16. Назвіть функціональні стилі й охарактеризуйте їхні основні риси (мета, типові мовні засоби).
17. Що таке стильова домінанта? Як вона пов'язана з авторською інтенцією?

18. Чим стилістично марковані одиниці відрізняються від нейтральних? Чому маркованість залежить від контексту? Наведіть приклад, коли розмовне слово в науковому тексті стає засобом іронії.
19. Як взаємодіють стилі в сучасному тексті (стилізація, міжстильові вкраплення)? Як визначити основний стиль тексту, в якому є «чужі» елементи?
20. Чому лінгвостилістичний аналіз не можна звести до переліку засобів?

Практичні завдання для самоперевірки

21. Складіть коротке оголошення (3–4 речення) у двох версіях: для соцмережі та для офіційної дошки оголошень. Визначте, які мовні засоби змінилися і чому.
22. Проаналізуйте вибраний вами короткий текст (до 10 речень) за схемою: комунікативна ситуація → інтенція → стиль і жанр → домінанта → категорії тексту → висновок.
23. Опишіть алгоритм лінгвостилістичного аналізу тексту (7 кроків) і поясніть, чому важливий саме такий порядок.

Схематичні блоки лекції 1.

Три підходи до визначення тексту

Підхід	Що розглядає	Ключове питання	Визначення тексту з цього боку
Структурний (формальний)	мовні одиниці та їхні зв'язки	з чого текст складається і як скріплені його частини?	послідовність мовних одиниць, поєднаних смисловим і граматичним зв'язком
Семантичний	зміст, тема, розвиток думки	про що текст і як розгортається думка?	смислове ціле, що розгортає певну тему
Комунікативно-прагматичний	адресат, мета, ситуація	навіщо і кому текст адресований?	продукт мовленнєвої діяльності, створений для адресата з певною метою

Висловлення, текст, дискурс

Поняття	Що охоплює	На що спрямована увага
Висловлення	мінімальна одиниця мовленнєвої взаємодії, один мовленнєвий акт	ситуативна функція, інтонація, контекст
Текст	завершений мовний продукт, зафіксований у письмовій чи усній формі	структура, зміст, мовне оформлення
Дискурс	текст у реальній комунікативній ситуації разом із її чинниками	процес спілкування, соціальні й культурні умови

Текстотвірні категорії

Категорія	В чому суть	Природа	Прояви або засоби	Стилістична роль
Цілісність (когерентність)	смислова єдність: усі частини підпорядковані одній темі й меті	змістова	тема, комунікативне завдання, смисловий центр	текст сприймається як ціле навіть за слабких формальних зв'язків
Зв'язність (когезія)	формальне поєднання частин тексту	мовна	лексичні, морфологічні, синтаксичні, композиційні засоби	плавність, логічність, ритм; вибір типу зв'язку — це стилістичний вибір
Завершеність	думка розгорнута повністю, мета досягнута	змістово-структурна	зачин, вступ, висновок, підсумкова фраза, рамкова композиція, відкритий фінал	відкритий фінал у художньому творі — стилістичний вибір
Членованість	поділ на частини, що мають власну функцію й пов'язані спільним задумом	композиційно-смислова	зовнішня (розділи, абзаци, заголовки), внутрішня (мікротеми, блоки)	абзац як смислова одиниця: він, як правило, відповідає одній мікротемі

Засоби та типи зв'язку (когезія)

Група засобів	Приклади засобів
Лексичні	повтор слів, синоніми, антоніми, слова одного тематичного ряду, ключові слова
Морфологічні	займенники, прислівники, сполучники, часові форми дієслів
Синтаксичні	паралелізм, порядок слів, анафора, еліпсис, вставні слова й сполучні вирази («отже», «однак», «з одного боку»)
Композиційні	абзацний поділ, заголовок, вступ і закінчення

Тип зв'язку	В чому суть
Ланцюговий	кожне наступне речення спирається на попереднє
Паралельний	речення поєднані спільним початком чи структурою
Комбінований	поєднання ланцюгового та паралельного зв'язку в одному тексті

Комунікативна ситуація і її вплив на текст

Елемент	Що означає	Як впливає на текст (приклад: повідомлення про зміну розкладу занять)
Адресант	хто говорить, його роль	офіційна особа пише сухо та точно; студент-староста — простіше
Адресат	кому адресовано, його роль і обізнаність	викладачу — ввічлива форма, студентам — нейтральніша
Мета	що хочуть досягти автор	повідомити, нагадати, запросити
Канал	усна, письмова, цифрова форма	соцмережа — коротко, з емоцією; лист — офіційніше
Місце й час	контекст повідомлення	терміновість уточнюється датою й годиною
Культурний і соціальний контекст	норми спілкування спільноти	вибір тону, форми звертання

Домінанта, маркованість та взаємодія стилів

Поняття	Визначення	Приклад
Стилістична домінанта	провідний засіб чи група засобів, що формують стильову своєрідність тексту	у науковому тексті — термінологічна лексика й логічна будова
Стилістична маркованість	закріплене за одиницею стилістичне забарвлення (книжне, розмовне, просторічне, застаріле тощо)	розмовне слово в науковому тексті може створити іронію
Взаємодія стилів	сучасний текст нерідко поєднує елементи різних стилів	публіцистика з розмовними вкрапленнями

Алгоритм лінгвостилістичного аналізу (7 кроків)

№	Крок	Що зафіксувати
1	Визначити комунікативну ситуацію	адресант, адресат, мета, канал
2	Сформулювати авторську інтенцію й тему	що хоче досягти автор; про що текст
3	Визначити функціональний стиль, підстиль і жанр	стиль, жанр
4	Виявити стилістичну домінанту й найважливіші мовні засоби	лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, тропи

5	Охарактеризувати текстотворчі категорії	цілісність, зв'язність (способи й засоби), завершеність, членованість
6	Пояснити функцію кожного ключового засобу	функція і стилістичний ефект
7	Зробити висновок	стилістична своєрідність тексту, відповідність засобів інтенції

Бланк для аналізу тексту (для практичного заняття)

Елемент аналізу	Моя відповідь
Текст (назва, жанр, джерело)	
Адресант / адресат / мета / канал	
Авторська інтенція і тема	
Функціональний стиль і підстиль	
Стилістична домінанта	
Цілісність	
Зв'язність (тип і засоби)	
Завершеність	
Членованість	
Ключові мовні засоби та їх функції	
Висновок	

Текстові варіанти схем

Схема 1. Ланцюжок «від ситуації до ефекту»

Комунікативна ситуація → авторська інтенція → вибір стилю й жанру → добір мовних засобів → стилістичний ефект.

Схема 2. Текст як комунікативно-стилістична єдність

Текст → комунікативна одиниця (для передавання інформації, впливу, вираження ставлення) + стилістично організована одиниця (усі мовні засоби узгоджені з метою, адресатом і жанром).

Схема 3. Текстотворчі категорії

Змістові аспекти: цілісність → тема, мета. Мовні аспекти: зв'язність → лексичні, морфологічні, синтаксичні засоби. Структурні аспекти: завершеність, членованість → композиція.

Лекція 2. Лексико-фразеологічні засоби стилістичного текстотворення

План:

1. Стилістично маркована лексика.
2. Синонімія, антонімія, омонімія як засоби організації тексту.
3. Тропи: метафора, метонімія, синекдоха, епітет, порівняння.
4. Фразеологізми та їхня роль у формуванні образності й експресивності тексту.

Мета лекції — розкрити стилістичні можливості лексики й фразеології як основних засобів текстотворення та навчити визначати їхню функцію в тексті.

Ключові поняття: стилістична маркованість, архаїзм, історизм, діалектизм, оказіоналізм, синонімія, антонімія, омонімія, каламбур, троп, метафора, метонімія, синекдоха, епітет, порівняння, фразеологізм, трансформація фразеологізму.

Питання для самоконтролю до лекції 2

1. Стилістично маркована лексика

1. Чим стилістично нейтральні слова відрізняються від стилістично маркованих? Наведіть по три приклади кожної групи.
2. Які групи стилістично маркованої лексики ви знаєте? Охарактеризуйте книжну, розмовну, просторічну, застарілу (архаїзми, історизми), діалектну лексику, неологізми й оказіоналізми, професіоналізми та терміни, жаргонізми й вульгаризми.
3. Чим архаїзми відрізняються від історизмів? Яку функцію вони виконують у тексті?
4. Яку роль відіграють діалектизми в художньому тексті, зокрема в регіональній прозі?

5. Які функції виконує маркована лексика (номінативну, експресивно-оцінну, стилізаційну, характеристичну)? Покажіть на прикладах.
6. Чому стилістичне значення слова залежить від контексту? Наведіть приклад, коли розмовне слово в науковому тексті стає засобом іронії.
7. Поясніть, чому аналізувати слід «слово в контексті», а не слово «у словнику».

2. Синонімія, антонімія, омонімія

8. Які функції виконують синоніми в тексті (уточнення, уникнення повтору, зв'язність, градація, оцінність)? Що таке контекстуальні синоніми?
9. Що таке градація? Складіть власний градаційний ряд синонімів.
10. Чим антитеза відрізняється від оксиморона? Наведіть приклади й поясніть їхню роль у композиції тексту.
11. Чому антонімічні опозиції часто стають смисловим стрижнем тексту?
12. Що таке омоніми? Чим вони відрізняються від багатозначних слів?
13. Як омонімія стає засобом каламбуру й гри слів? Складіть власний приклад.
14. Чим омофони, омографи й омоформи відрізняються від омонімів? Чим пароніми відрізняються від омонімів і чому їх вживання буває помилковим?
15. Як синонімія, антонімія й омонімія допомагають організувати текст (зв'язність, контраст, образність)?

3. Тропи

16. Що таке троп? Яка основа перенесення назви у метафорі, метонімії, синекдосі?
17. Які види метафор ви знаєте (стерта, поетична, розгорнута, персоніфікація)? Наведіть приклади й поясніть різницю між стертою та поетичною метафорою.
18. Чим метонімія відрізняється від метафори? Назвіть типові моделі метонімії (автор → твір, вміст → посудина, місце → люди, матеріал → виріб).

19. У чому полягає кількісний принцип синекдохи? Наведіть приклади «частина замість цілого» й «однина замість множини».
20. Які види епітетів ви знаєте (постійні, індивідуально-авторські, метафоричні, оксиморонні)? Чим епітет відрізняється від звичайного означення?
21. З яких елементів складається порівняння? Які зв'язки їх вводять (як, мов, наче, ніби, орудний відмінок, порівняльні звороти)? Чим порівняння відрізняється від метафори?
22. Чому в аналізі недостатньо назвати троп? Поясніть, що саме треба встановити (образ, функцію, стилістичний ефект).

4. Фразеологізми

23. Що таке фразеологізм? Чим він відрізняється від вільного словосполучення?
24. Які типи фразеологізмів за ступенем злитості значення ви знаєте (зрощення, єдності, сполучення)? Наведіть приклади.
25. Які джерела фразеології ви можете назвати (народнорозмовні, біблійні, антично-літературні, професійні)?
26. Які стилістичні функції виконують фразеологізми (образність, експресія й оцінність, стислість, національно-культурний колорит)?
27. Що таке трансформація фразеологізму? Які її способи ви знаєте (заміна компонента, розширення, скорочення, контамінація, оновлення прямого значення)?
28. Чому ефект трансформації залежить від знання вихідної форми? Як це враховувати в аналізі?
29. Чим фразеологізми відрізняються від паремій (прислів'їв, приказок, афоризмів)?

Практичні завдання для самоперевірки

30. Виберіть із художнього тексту (до 10 речень) п'ять стилістично маркованих слів і визначте тип маркованості та функцію кожного.
31. Складіть таблицю «Троп — контекст — функція — стилістичний ефект» для 5–7 тропів з одного твору.
32. Доберіть три фразеологізми із сучасної преси, визначте їхній тип і функцію; один із них трансформуйте й поясніть ефект.
33. Опишіть алгоритм аналізу лексико-фразеологічних засобів у тексті (7 кроків) і поясніть його логіку.

Схематичні елементи лекційного матеріалу:

Нейтральна і стилістично маркована лексика

Критерій	Нейтральна	Стилістично маркована
Вживання	у всіх стилях	в окремих стилях або ситуаціях
Забарвлення	немає закріпленого	є (книжне, розмовне, застаріле, оцінне тощо)
Приклади	дім, дорога, робота	ознаменувати, дивак, перст, кунтуш, ґазда
Роль в тексті	фон, структурна основа	сигнал стилю, оцінки, середовища, епохи

Групи стилістично маркованої лексики

Група	Що це	Приклади	Функція в тексті
Книжна	слова наукового, офіційного, публіцистичного мовлення	ознаменувати, концепція, імплементація	урочистість, точність, офіційність
Розмовна	слова усного побутового мовлення	дивак, торохтіти	невимушеність, живість

Група	Що це	Приклади	Функція в тексті
Просторічна	нелітературні слова зниженого забарвлення	залежать від словникових позначок	характеристика персонажа, грубуватість, іронія
Архаїзми	застарілі назви наявних реалій	перст, десниця, ланіти, вуста	високий стиль, урочистість
Історизми	назви реалій, що зникли	кунтуш, булава, бунчук	відтворення епохи
Діалектизми	слова місцевих говорів	ґазда, ватра	місцевий колорит, мовна характеристика героя
Неологізми й оказіоналізми	нові слова; слова, створені для одного контексту	авторські новотвори	новизна, експресія, авторська образність
Професіоналізми й терміни	слова певної галузі	верстат, афікс, дискурс	точність, фахова достовірність
Жаргонізми, вульгаризми	слова соціальних груп; грубі слова	залежно від групи	характеристика середовища, соціальна оцінка

Функції маркованої лексики

Функція	В чому суть	Хто це виконує
Номінативна	називає реалії	історизми, терміни
Експресивно-оцінна	виражає ставлення	розмовні, оцінні слова
Стилізаційна	створює колорит епохи, регіону, середовища	архаїзми, діалектизми
Характеризувальна	відображає мовлення персонажа, його середовище	просторічна й жаргонна лексика, діалектизми

Тропи: основа перенесення, суть і функція

Троп	Основа перенесення	В чому суть	Приклад	Функція
Метафора	схожість	приховане порівняння	море сліз, пломінь кохання	образність, емоція
Метонімія	суміжність	перенесення назви за зв'язком предметів	читаю Шевченка; з'їв тарілку борщу	стисліcть, лаконічність
Синекдоха	кількісне співвідношення	частина замість цілого або навпаки	дах над головою; «українець завжди працьовитий»	узагальнення, збірність образу
Епітет	образне означення	виділення ознаки та оцінка	синє море, золоті руки	оцінність, образність
Порівняння	зіставлення двох явищ	розкриває обидва члени	швидкий, як вітер	наочність, точність образу

Види метафор, моделі метонімії та види епітетів

Група	Вид / модель	Пояснення	Приклад
Метафора	стерта	втратила образність	хмара сумнівів
Метафора	поетична (авторська)	створює новий образ	пломінь кохання
Метафора	розгорнута	ланцюг образів однієї картини	передає абстрактне поняття через конкретні образи

Група	Вид / модель	Пояснення	Приклад
Метафора	персоніфікація	людські ознаки на предметах і явищах	Реве та стогне Дніпр широкий
Метонімія	автор → твір	назва автора замість твору	читаю Шевченка
Метонімія	вміст → посудина	назва посудини замість її вмісту	з'їв тарілку борщу
Метонімія	місце → люди	назва місця замість людей	зал аплодує, місто спить
Метонімія	матеріал → виріб	назва матеріалу замість виробу	срібло й золото в вітрині
Епітет	постійний	властивий фольклору	синє море, чисте поле
Епітет	індивідуально-авторський	нове поєднання, авторський образ	золоті руки
Епітет	оксиморонний	поєднання непоєднуваного	гірка радість

Фразеологізми: типи, джерела, функції

Тип	Значення	Приклад
Зрощення	не виводиться з компонентів	байдики бити
Єдності	значення мотивоване образом	тримати язика за зубами
Сполучення	один компонент вільний, інший зв'язаний	брати участь

Джерело	Приклад
Народнорозмовні	бути на сьомому небі, водою не розлити

Джерело	Приклад
Біблійні й релігійні	блудний син, Содом і Гоморра
Античні, літературні	ахіллесова п'ята, авгієві стайні

Функція	В чому суть
Образність	готовий яскравий образ
Експресивність і оцінність	позитивне або негативне ставлення (крокодилячі сльози)
Стислість	один вислів замінює пояснення
Національно-культурний колорит	зберігає світобачення народу

Трансформація фразеологізмів

Спосіб	В чому суть	Ефект
Заміна компонента	одне слово замінюють іншим	гра, новизна, актуалізація
Розширення	додається вставний компонент	уточнення, посилення образу
Скорочення	усувається частина виразу	стислість, гра на впізнаванні
Контамінація	злиття двох фразеологізмів	новий образ, комічний ефект
Оновлення прямого значення	гра зі «стертим» образом	каламбур, іронія

Ефект трансформації розуміє лише той, хто знає вихідну форму, тому в аналізі завжди вказуйте: *вихідний фразеологізм → як змінено → який ефект*.

Алгоритм аналізу лексико-фразеологічних засобів (7 кроків)

№	Крок	Що зафіксувати
1	Визначити стиль, жанр і комунікативну мету	стиль, жанр, мета
2	Виписати стилістично марковані слова	тип маркованості, функція
3	Простежити синонімічні, антонімічні, омонімічні відношення	ряди, опозиції, гра слів
4	Виокремити тропи й назвати їх	вид тропа
5	Знайти фразеологізми й визначити їх тип і джерело	тип, джерело, трансформація
6	Для кожного засобу пояснити функцію й ефект	функція, стилістичний ефект
7	Зробити висновок	роль засобів у цілісності тексту

Таблиця 11. Бланк «Троп — контекст — функція — ефект» (для самостійної роботи)

Троп	Контекст	Функція	Стилістичний ефект

Лекція 3. Стилістичний потенціал словотвірних і морфологічних засобів у тексті

План:

1. Словотвір як засіб авторської стилізації.
2. Оказіоналізми та індивідуально-авторські номінації.
3. Стилістичне використання частин мови та їхніх граматичних форм.
4. Морфологічна варіативність як засіб увиразнення тексту.

Мета лекції — показати, як словотвірні та морфологічні засоби беруть участь у створенні стилю й образності тексту, і навчити магістрів аналізувати їхню функцію в конкретному тексті.

Ключові поняття: словотвірна модель, афікс, експресивний суфікс, словотвірна гра, стилізація, оказіоналізм, неологізм, індивідуально-авторська номінація, граматична форма, граматичне значення, стилістична варіативність, морфологічна синонімія.

Питання для самоконтролю до лекції 3

1. Словотвір як засіб авторської стилізації

1. Яку стилістичну роль відіграє словотвір у тексті? Чому один і той самий зміст по-різному звучить залежно від афікса (*дощ — дощик — дощище*)?
2. Що таке стилізація? Які види стилізації ви знаєте (під фольклор, розмовне мовлення, архаїчну мову, діалект, чужий авторський стиль)?
3. Які групи експресивних афіксів ви можете назвати (зменшено-пестливі, збільшувальні та згрубілі, оцінні, підсилювальні префікси)? Яку стилістичну функцію виконує кожна група?
4. Які суфікси й конструкції характерні для стилізації під фольклор, а які для стилізації під офіційно-ділову мову?

5. Чому складні слова (*світлоокий, золотоверхий*) характерні для поетичного мовлення? Які ще способи словотвору мають стилістичний потенціал (абревіація, складноскорочені слова, конверсія)?
6. Що таке словотвірна гра? Чим вона відрізняється від нейтрального словотворення? Чому вона можлива завдяки прозорості словотвірної структури?
7. Як визначити, що вибір афікса є стилістичним прийомом, а не нейтральним словоутворенням?

2. Оказіоналізми та індивідуально-авторські номінації

8. Чим неологізм відрізняється від оказіоналізму? Чи може оказіоналізм стати неологізмом?
9. Назвіть ознаки оказіоналізму (нестійкість, залежність від контексту, прозора словотвірна структура, експресивність, ефект новизни, індивідуальність).
10. Які типи оказіоналізмів за способом творення ви знаєте (афіксальні, складні, телескопні, семантичні)? Наведіть власні навчальні приклади кожного типу.
11. Що таке індивідуально-авторська номінація? Які явища сюди належать (оказіоналізми, переосмислені слова, «промовисті» імена й прізвища, авторські топоніми, асоціоніми)?
12. Які функції виконують оказіоналізми й авторські номінації (номінативну, експресивну, характеристичну, естетичну, стилізаційну)?
13. Чому оказіоналізм зрозумілий лише в контексті? Що буде, якщо вилучити його з тексту?
14. Опишіть послідовність аналізу оказіоналізму в тексті (6 кроків: випишіть слово з контекстом → що в ньому нове → яка словотвірна модель → розтлумачте значення через контекст → визначте функцію й ефект → порівняйте з нейтральним способом вираження).

3. Стилістичне використання частин мови та їхніх граматичних форм

15. Чому граматичні форми можуть бути стилістично значущими? Коли виникає стилістичний ефект?
16. Яку стилістичну роль виконують зменшено-пестливі форми іменників, кличний відмінок, однина замість множини, множина власних назв, абстрактні іменники й персоніфікація?
17. Які стилістичні можливості мають якісні прикметники, ступені порівняння (зокрема елатив), присвійні прикметники, повтор прикметників (*білий-білий*)?
18. Як числівники стають засобом гіперболи й узагальнення? Чим відрізняється вживання числівників у науковому й художньому стилі?
19. Яку стилістичну функцію виконують особові (*я, ми, ви*), вказівні, неозначені та питальні займенники? Як займенники забезпечують когезію?
20. Які стилістичні можливості мають форми дієслова: часові форми (історичний теперішній), вид (тривалість і миттєвість), способи (наказовий, умовний), безособові форми, дієприкметник і дієприслівник?
21. Що додають тексту прислівники, частки, сполучники (полісиндетон, асиндетон) і вигуки?
22. Чому одна й та сама граматична форма може бути нейтральною в одному тексті й стилістично маркованою в іншому?

4. Морфологічна варіативність

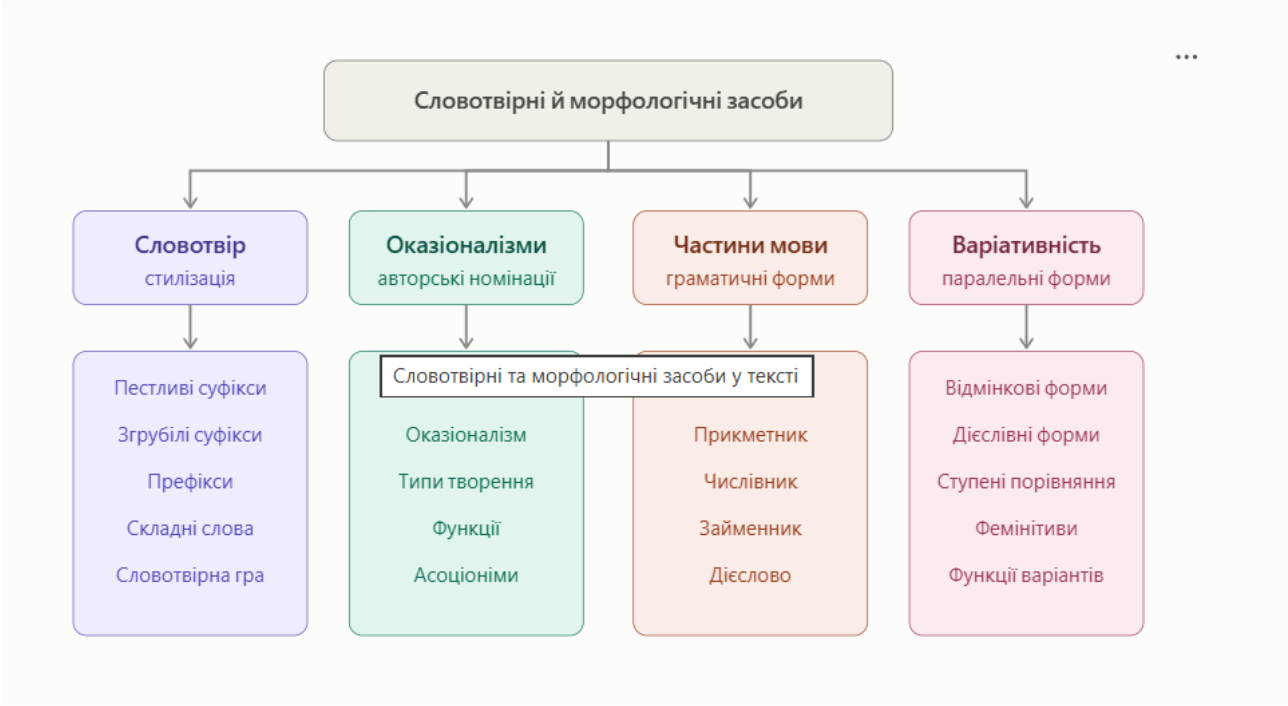
23. Що таке морфологічна варіативність? Чим варіант відрізняється від помилки?
24. Поясніть термін «морфологічна синонімія». Наведіть приклади паралельних форм (закінчення родового відмінка *-а/-у*, давального *-ові/-у*, дієслівні *-ся/-сь*, інфінітив *-ти/-ть*, ступені порівняння, фемінітиви).
25. Які функції виконує морфологічна варіативність у тексті (ритмічна й евфонічна, стильова, стилізаційна, характеристична, експресивна)?

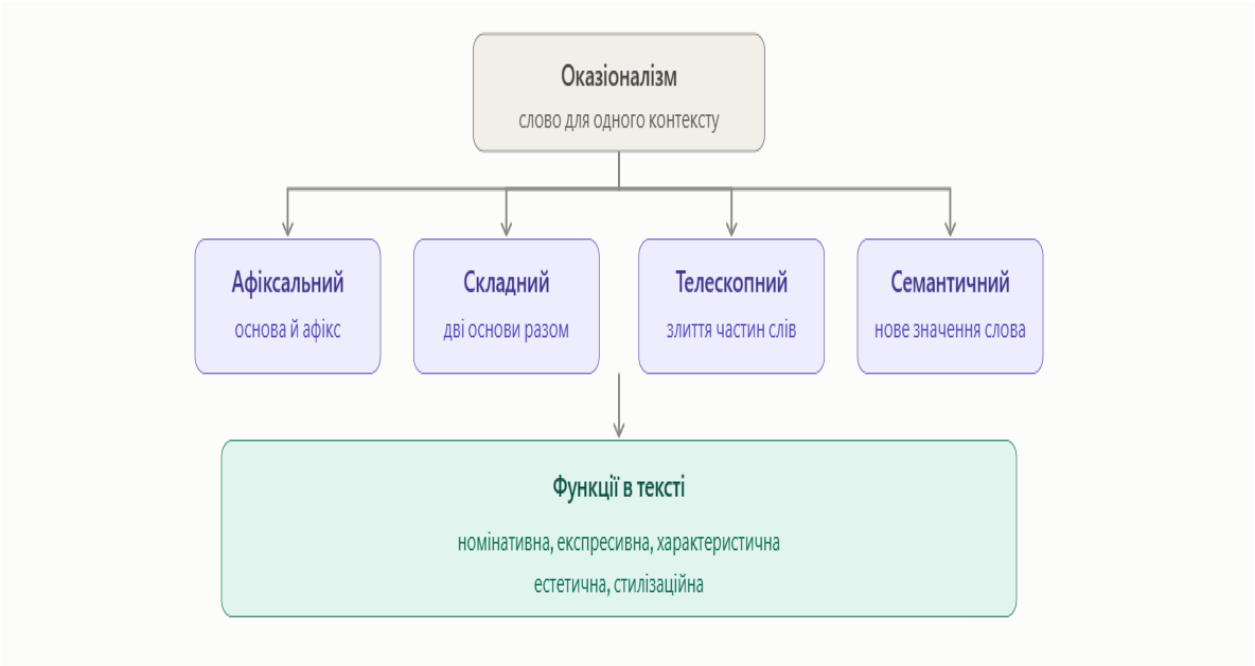
26. Коли нормативний варіант стає стилістичним засобом, а коли ненормативна форма виправдана авторським задумом (мовлення персонажа, пародія)?
27. Чому під час навчання школярів важливо розрізняти нормативні варіанти й порушення норми? На які джерела слід спиратися, обґрунтовуючи судження (правопис, словники)?
28. Як аналізувати морфологічний варіант у тексті? Опишіть логіку відповіді: яка форма → чи нормативна → яка її стилістична функція → чому автор її обрав.

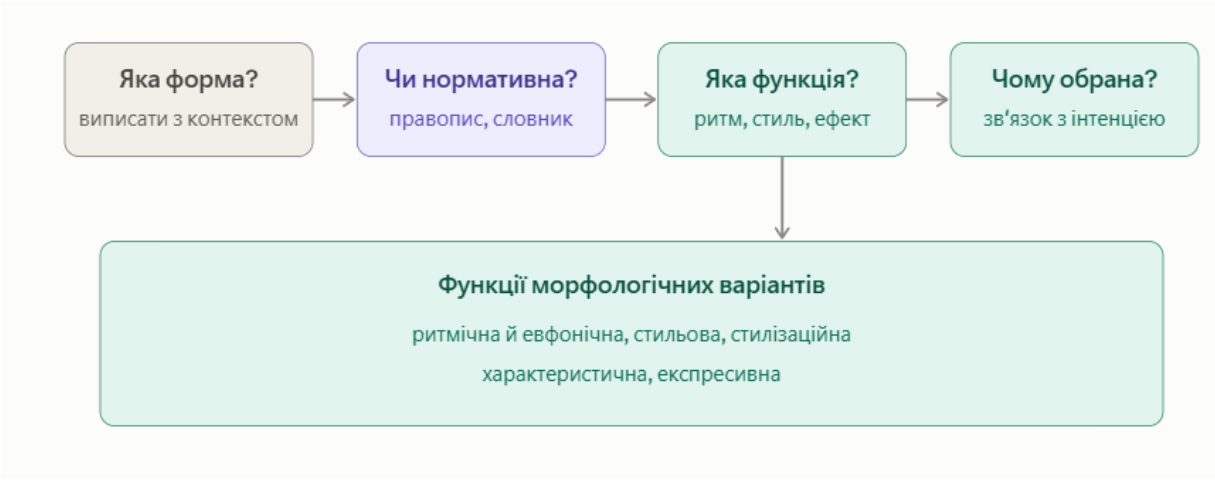
Практичні завдання для самоперевірки

29. Виберіть із художнього тексту (до 10 речень) три слова з експресивними афіксами й визначте стилістичний ефект кожного. Спробуйте замінити їх нейтральними й поясніть, що втрачається.
30. Складіть невеликий текст (5–6 речень) зі стилізацією під фольклор і текст на ту саму тему в публіцистичному стилі. Порівняйте словотвірні й морфологічні засоби.
31. Напишіть морфологічно-стилістичний коментар до короткого фрагмента: проаналізуйте часові форми дієслова, вид, займенники, число й рід іменників, модальні значення граматичних форм.
32. Придумайте три оказіоналізми за відомими словотвірними моделями (афіксальний, складний, телескопний) і складіть із ними речення. Поясніть, чому читач їх зрозуміє.

Схеми лекції:

Словотвірні й морфологічні засоби
Словотвір
стилізація
Оказіоналізми
авторські номінації
Частини мови
граматичні форми
Варіативність
паралельні форми
Пестливі суфікси
Згрубілі суфікси
Префікси
Складні слова
Словотвірна гра
Словотвірні та морфологічні засоби у тексті
Оказіоналізм
Типи творення
Функції
Асоціоніми
Прикметник
Числівник
Займенник
Дієслово
Відмінкові форми
Дієслівні форми
Ступені порівняння
Фемінітиви
Функції варіантів

Оказіоналізм
слово для одного контексту
Афіксальний
основа й афікс
Складний
дві основи разом
Телескопний
злиття частин слів
Семантичний
нове значення слова
Функції в тексті
номінативна, експресивна, характеристична
естетична, стилізаційна

Яка форма?
виписати з контекстом
Чи нормативна?
правопис, словник
Яка функція?
ритм, стиль, ефект
Чому обрана?
зв'язок з інтенцією
Функції морфологічних варіантів
ритмічна й евфонічна, стильова, стилізаційна
характеристична, експресивна

Лекція 4. Синтаксичні засоби текстотворення та експресивної організації мовлення

План:

1. Синтаксична будова тексту та її стилістична функція.

2. Паралелізм, повтор, анафора, епіфора, градація як засоби текстової зв’язності й експресивності.

3. Парцеляція, приєднання, еліпсис, інверсія в системі синтаксичних засобів текстотворення.

4. Риторичні конструкції та синтаксична експресія.

Мета лекції: сформувати уявлення про синтаксичні засоби як важливі чинники текстотворення, стилістичної організації та експресивності мовлення; поглибити знання про структурні й функційні особливості синтаксичних фігур; виробити вміння аналізувати їхню роль у художньому, публіцистичному, **науковому та інших типах тексту.**

Ключові поняття: синтаксична організація тексту, синтаксичний паралелізм, повтор, анафора, епіфора, градація, парцеляція, приєднання, еліпсис, інверсія, риторичне запитання, риторичне звертання, риторичний оклик, синтаксична експресія.

Методи навчання: пояснювально-ілюстративний, проблемний виклад, лінгвостилістичний аналіз, спостереження над мовними фактами, порівняльний аналіз синтаксичних конструкцій.

Питання для самоконтролю до лекції 4.

1. Синтаксична будова тексту та її стилістична функція

1. Чому речення є стилістично значущою одиницею тексту? Які його параметри впливають на стиль (довжина, складність, спосіб зв'язку частин, порядок слів, інтонація)?

2. Які синтаксичні риси характерні для наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного й художнього стилів? Чому для кожного з них вони різні?
3. Як різні способи зв'язку частин речення (підрядність, сурядність, безсполучниковість) впливають на темп, логічність і виразність тексту?
4. Чим асиндетон відрізняється від полісиндетону? Яку стилістичну функцію виконує кожен?
5. Що таке синтаксичний період? З яких частин він складається (підйом, спад) і яку стилістичну роль виконує?
6. Що таке складне синтаксичне ціле (надфразна єдність)? Як воно пов'язане з абзацом і мікротемою?
7. Як діалог, пряма й непряма мова змінюють позицію оповідача й виразність тексту?

2. Паралелізм, повтор, анафора, епіфора, градація

8. Що таке синтаксичний паралелізм? Чим відрізняються повний, неповний і контрастний паралелізм?
9. Які види й функції повтору ви знаєте? Чим лексичний повтор відрізняється від синтаксичного?
10. Чим анафора відрізняється від епіфори? Складіть власні приклади обох фігур.
11. Що таке симплока? Як вона поєднує анафору й епіфору?
12. Що таке анадиплоз (підхоплення) і кільцевий повтор? Яку композиційну роль вони відіграють?
13. Що таке градація? Чим висхідна градація (клімакс) відрізняється від низхідної (антиклімаксу)? Як вона будує кульмінацію?
14. Як ці фігури забезпечують і зв'язність, і експресивність тексту водночас?
15. У яких стилях і жанрах паралелізм, анафора й епіфора найдоречніші, а де їх варто уникати?

3. Парцеляція, приєднання, еліпсис, інверсія

16. Що таке парцеляція? Які її функції (виділення деталі, наголос, імітація живої розмови, ритмічна рельєфність)?
17. Чим парцеляція відрізняється від приєднання? Яка частина зберігає зв'язок із попереднім реченням і за допомогою яких засобів?
18. Що таке еліпсис? Коли пропуск члена речення стає стилістичним засобом? Чому в науковому й офіційному стилях його вживають обмежено?
19. Чому в українській мові інверсія є стилістично маркованою? Як вона пов'язана з поділом на тему й рему?
20. Які функції виконує інверсія (виділення слова, ритм, емоційність, піднесений стиль, поетичність)?
21. У чому подібність і різниця між парцеляцією, приєднанням, еліпсисом та інверсією? (За потреби скористайтеся порівняльною таблицею.)
22. Чому надмірна парцеляція може зашкодити тексту?

4. Риторичні конструкції та синтаксична експресія

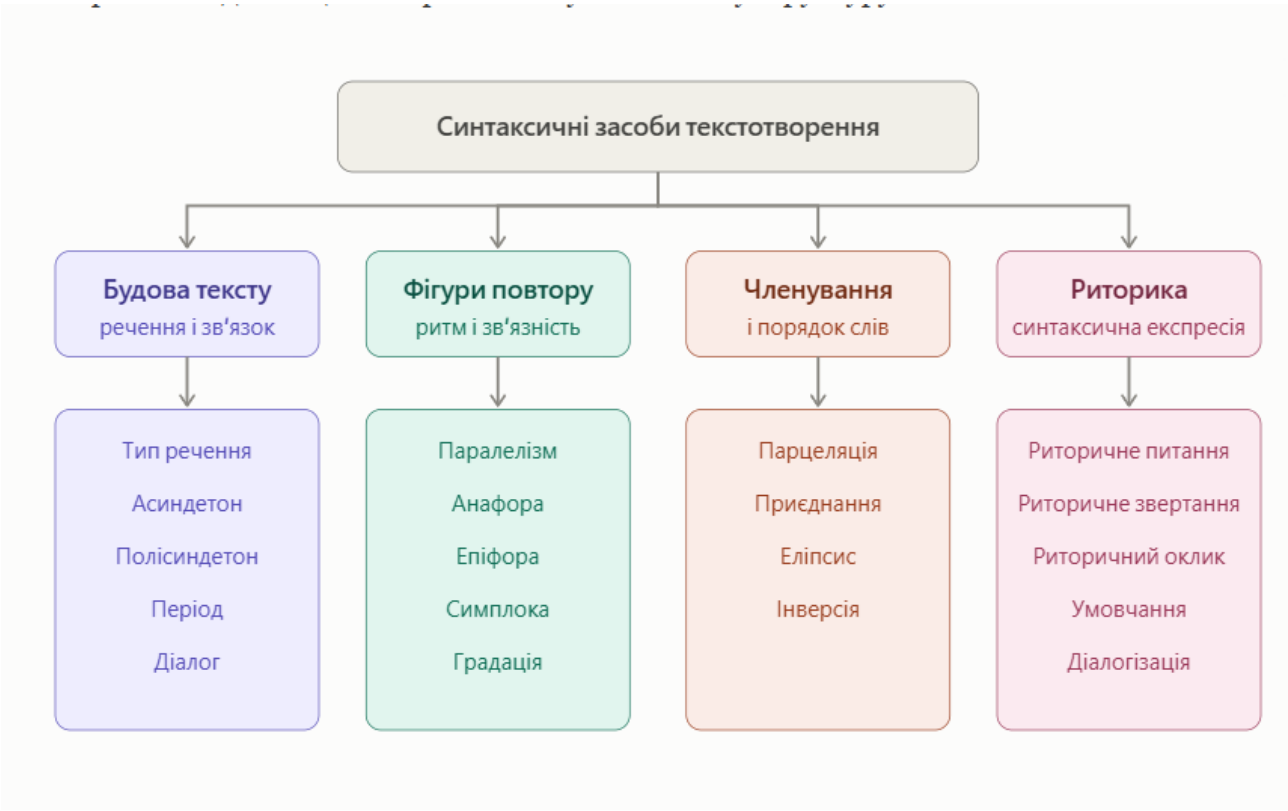
23. Що таке риторичне запитання? Які функції воно виконує (переконування, стверджування, заперечення, емоційне посилення)?
24. Що таке риторичне звертання? До яких адресатів воно звертається (відсутніх, абстрактних, природи, батьківщини) і який ефект створює?
25. Що таке риторичний оклик? Чим він відрізняється від звичайного окличного речення?
26. Що таке умовчання (апосіопеза) і яку стилістичну роль воно виконує?
27. Як діалогізація монологу (запитання й відповідь у межах одного висловлювання) впливає на переконливість тексту?
28. Що таке риторична єдність? З яких фігур вона може складатися?
29. Що таке синтаксична експресія? Які засоби її створюють?
30. Як визначити, яка синтаксична фігура домінує в тексті, і довести це аргументами?

Практичні завдання для самоперевірки

31. Виберіть публіцистичний або художній фрагмент (до 10 речень) і складіть його «синтаксичний портрет»: охарактеризуйте довжину й тип речень,

спосіб зв'язку, фігури повтору, парцеляцію, еліпсис, інверсію, риторичні конструкції.

32. Перетворіть нейтральний текст (4–5 речень) на експресивний, послідовно застосувавши анафору, парцеляцію й риторичне запитання. Порівняйте обидві версії та поясніть, що змінилося.
33. Спробуйте зробити зворотне: «знеекспресивте» вибраний фрагмент і зафіксуйте, що втрачається у ритмі, наголосі й емоційності.
34. Підготуйте анотований приклад кожної синтаксичної фігури з вашого корпусу текстів (по одному прикладу, із зазначенням функції й ефекту).
35. Опишіть алгоритм аналізу синтаксичних засобів у тексті (7 кроків) і поясніть, чому важливий саме такий порядок.

Лекція 5. СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ КОМПОЗИЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ

План:

1. Тема, підтема, мікротема та композиція тексту.
2. Когезія і когерентність як механізми текстотворення.
3. Лексичні, граматичні й синтаксичні засоби зв’язності.
4. Повторюваність, кореференція, займенникова та синонімічна заміна.
5. Роль абзацу, надфразної єдності та текстових сегментів

1. Тема, підтема, мікротема та композиція тексту

1. Що таке тема тексту? Чим вона відрізняється від ідеї, проблеми та основної думки?
2. Як співвідносяться тема, підтема й мікротема? Побудуйте тематичну ієрархію для будь-якого тексту (наприклад, шкільного твору).
3. Що таке композиція тексту? Які її основні елементи (вступ, основна частина, висновок; зачин, розвиток, кульмінація, розв'язка)?
4. Чим композиція наукового тексту відрізняється від композиції художнього чи публіцистичного?
5. Як тема й композиція впливають на вибір мовних засобів?
6. За якими ознаками можна відокремити мікротему від теми? Як це допомагає в аналізі?
7. Чому добре продумана композиція сприяє цілісності тексту?

2. Когезія і когерентність

8. Що таке когезія? Які ознаки показують, що текст має формальну зв'язність?
9. Що таке когерентність? Чому її називають смисловою зв'язністю?
10. Чим когезія відрізняється від когерентності? Чи може текст бути когезійним, але не когерентним, і навпаки? Наведіть приклади.
11. Яка роль фонових знань читача у забезпеченні когерентності?
12. Що таке проспекція й ретроспекція в тексті? Як вони пов'язані зі зв'язністю?

13. Що таке тема-рематичний розвиток? Які його типи (послідовний, паралельний, із наскрізною темою)?
14. Як когезія й когерентність співвідносяться з цілісністю та зв'язністю з лекції 1?

3. Лексичні, граматичні й синтаксичні засоби зв'язності

15. Які групи засобів зв'язності ви знаєте? Поясніть, чому їх поділяють на лексичні, граматичні й синтаксичні.
16. Які лексичні засоби зв'язності вам відомі (повтор, синоніми, антоніми, слова одного тематичного поля, гіперонім і гіпонім, ключові слова)?
17. Які граматичні засоби забезпечують зв'язність (займенники, прислівники, сполучники, співвіднесеність часових форм, узгодження)?
18. Які синтаксичні засоби зв'язку використовують у тексті (порядок слів, паралелізм, вставні слова й сполучні вирази, парцеляція, повтор конструкцій)?
19. Чим ланцюговий зв'язок відрізняється від паралельного? Який із них переважає в науковому, а який у художньому тексті?
20. Які вставні слова й сполучні вирази допомагають логічній організації тексту («по-перше», «отже», «однак», «з одного боку», «насамкінець»)?
21. Чому надмірне використання формальних засобів зв'язку може погіршити текст?

4. Повторюваність, кореференція, займенникова та синонімічна заміна

22. Що таке повторюваність як засіб зв'язності? Коли лексичний повтор стилістично виправданий, а коли свідчить про бідність мовлення?
23. Що таке кореференція? Як вона забезпечує зв'язок між реченнями (різні назви одного й того самого предмета чи особи)?
24. Яку роль виконує займенникова заміна? Які типи займенників найчастіше формують зв'язок між реченнями?

25. Що таке неоднозначна займенникова вказівка? Як її уникнути в наукових і ділових текстах?
26. Як синонімічна заміна допомагає уникнути повтору й водночас зберегти зв'язність? Як добирати синоніми, не порушуючи стильової єдності?
27. Що таке контекстуальні синоніми й описові найменування (перифрази) як засоби кореференції?
28. Як відрізнити кореференцію від простого повтору слова? Наведіть приклад ланцюжка кореферентних одиниць у тексті.

5. Роль абзацу, надфразної єдності та текстових сегментів

29. Чим абзац як графічна одиниця відрізняється від абзацу як смислової одиниці? Як вони можуть не збігатися?
30. З яких частин складається типовий абзац (зачин, розвиток, підсумок)? Які функції виконує перше речення абзацу?
31. Що таке надфразна єдність (складне синтаксичне ціле)? Чим вона відрізняється від абзацу?
32. Які способи зв'язку між надфразними єдностями ви знаєте?
33. Які текстові сегменти (розділи, підрозділи, пункти, рубрики, заголовки, підзаголовки) організовують великий текст?
34. Яку роль відіграють заголовок і підзаголовки в композиції? Які типи заголовків ви знаєте (інформативні, метафоричні, питальні, цитатні)?
35. Як перехід між абзацами та сегментами забезпечує цілісність (перехідні фрази, ключові слова, повтор, зв'язок «кінець попереднього — початок наступного»)?
36. Який вплив має членування тексту на сприйняття, особливо в цифрових і медійних текстах?

Практичні завдання для самоперевірки

37. Виберіть невеликий текст (5–8 речень) і складіть його тематичну схему: тема → підтеми → мікротеми. Зафіксуйте, які речення належать до кожної мікротеми.
38. У тому ж тексті підкресліть засоби зв'язності. Згрупуйте їх за таблицею: лексичні, граматичні, синтаксичні. Визначте тип зв'язку (ланцюговий чи паралельний).
39. Виділіть у тексті ланцюжки кореферентних одиниць (повтор, синонімічна й займенникова заміна). Спробуйте замінити займенники повторами й поясніть, як змінилася якість тексту.
40. Візьміть абзац із вашого твору чи статті. Перевірте, чи він має одну мікротему, чи є в ньому зачин і підсумок. Перебудуйте його, якщо потрібно.
41. Розбийте довгий неподілений текст на абзаци й запропонуйте для нього заголовок і два підзаголовки. Обґрунтуйте свій вибір.
42. Опишіть алгоритм аналізу композиційно-смислової організації тексту (7 кроків) і поясніть його логіку.

ЛЕКЦІЯ 6. ІНТЕГРАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕКСТІ

План лекції

1. Взаємодія різнорівневих засобів текстотворення.
2. Інтертекстуальність, алюзія, цитування, прецедентні феномени.
3. Стилістична гра та змішування стилів.
4. Аналіз художнього, публіцистичного, медійного й навчального тексту.
5. Методика стилістичного аналізу тексту в закладі загальної середньої освіти.

Мета лекції – сформувати цілісне уявлення про взаємодію різнорівневих стилістичних засобів (лексичних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних і композиційних) у сучасному українському тексті; показати, як інтертекстуальність, стилістична гра та змішування стилів формують смисл і виразність тексту; розвинути вміння комплексно аналізувати художній, публіцистичний, медійний і навчальний текст та застосовувати методику стилістичного аналізу в закладі загальної середньої освіти.

Ключові поняття: інтеграція стилістичних засобів, різнорівневі засоби текстотворення, стилістична домінанта, інтертекстуальність, цитата, алюзія, ремінісценція, прецедентний текст, прецедентний феномен (ім'я, ситуація, висловлення), пародія, стилізація, стилістична гра, мовна гра, змішування стилів (міжстильова взаємодія), медіатекст, мультимодальний (креолізований) текст, навчальний текст, комплексний лінгвостилістичний аналіз, методика стилістичного аналізу, стилістичний коментар.

Питання для самоконтролю:

1. Взаємодія різнорівневих засобів текстотворення

1. Що означає інтеграція стилістичних засобів у тексті? Чому текст не можна аналізувати, перелічуючи засоби окремо за рівнями?
2. Які рівні стилістичних засобів ви знаєте (лексичний, фразеологічний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний, композиційний)? Як вони взаємодіють?
3. Наведіть приклад, коли лексичний, словотвірний і синтаксичний засоби разом працюють на один стилістичний ефект.
4. Що таке стилістична домінанта? Як за її допомогою можна описати «стильовий портрет» тексту?
5. Чи можуть різнорівневі засоби взаємно посилювати й послаблювати один одного? Поясніть на прикладі.
6. Як авторська інтенція та комунікативна ситуація визначають добір і взаємодію засобів різних рівнів?

2. Інтертекстуальність, алюзія, цитування, прецедентні феномени

7. Що таке інтертекстуальність? Чому вона є одним із засобів формування смислової структури сучасного тексту?
8. Чим відрізняються цитата, алюзія та ремінісценція? Яку функцію виконує кожна?
9. Що таке прецедентний феномен? Чим відрізняються прецедентний текст, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація й прецедентне висловлення?
10. Які умови потрібні, щоб читач упізнав інтертекстуальний елемент? Що відбувається, якщо фонових знань бракує?
11. У чому полягає різниця між стилізацією й пародією? Яку роль відіграють у них вихідний текст і ставлення автора до нього?
12. Як інтертекстуальні елементи працюють у публіцистичному й медійному текстах (заголовки, мемні форми, цитатні вкраплення)?
13. Чому цитування потребує академічної доброчесності? Як відрізнити коректну цитату від плагіату?

3. Стилістична гра та змішування стилів

14. Що таке стилістична (мовна) гра? Які засоби її створюють (каламбур, словотвірна й фразеологічна гра, пародія, іронія)?
15. Чим змішування стилів відрізняється від порушення стильової єдності? У яких випадках міжстильова взаємодія є прийомом, а в яких помилкою?
16. Як визначити основний стиль тексту, у якому є «чужі» елементи? Яку функцію виконують ці елементи (іронія, стилізація, характеристика персонажа, зближення з читачем)?
17. Що таке гібридні жанри й чому вони характерні для сучасних медіа?
18. Як стилістична гра залежить від адресата? Чому те, що працює в одній аудиторії, може не спрацювати в іншій?
19. Які обмеження мають гра зі словом і змішування стилів в офіційно-діловому та науковому стилях?

4. Аналіз художнього, публіцистичного, медійного й навчального тексту

20. Які стилістичні домінанти найчастіше переважають у художньому, публіцистичному, медійному й навчальному тексті?
21. Чим особливий аналіз медіатексту? Як враховувати мультимодальність (заголовок, зображення, підпис, формат публікації, канал поширення)?
22. Які особливості мають заголовки в сучасних онлайн-медіа (інформативні, інтригувальні, цитатні, метафоричні, питальні, оцінні)?
23. Чим навчальний текст відрізняється від наукового й публіцистичного? Які мовні засоби забезпечують його доступність і чіткість?
24. Як побудувати комплексний аналіз тексту, щоб він не зводився до переліку прийомів? Які питання слід ставити послідовно?
25. Як в аналізі показати зв'язок між мовним засобом, авторською інтенцією й сприйняттям читача?

5. Методика стилістичного аналізу тексту в закладі загальної середньої освіти

26. Які цілі має стилістичний аналіз тексту на уроках української мови та літератури? Які компетентності він розвиває в учнів?
27. Які етапи роботи з текстом доцільні на уроці (підготовка до сприйняття, первинне сприйняття, аналітична робота, узагальнення, творче завдання)?
28. Як добирати тексти для стилістичного аналізу з урахуванням віку, рівня підготовки та освітньої мети? Чому варто залучати художні, публіцистичні, медійні й навчальні тексти?
29. Які види завдань сприяють розвитку стилістичної компетентності учнів (визначення стилю, добір синонімів, редагування, трансформація тексту, створення власного тексту, порівняння версій)?
30. Як формулювати запитання до учнів, щоб вони не лише знаходили засоби, а й пояснювали їхню функцію?
31. Як працювати з цифровими та медійними текстами на уроці? Які ризики й можливості вони мають?
32. Як оцінювати стилістичну компетентність учнів? Які критерії можна використати (точність визначення, обґрунтування функції, якість власного тексту, культура мовлення)?
33. Як формувати в учнів культуру академічної доброчесності під час цитування й інтертекстуальної гри?

Практичні завдання для самоперевірки

34. Виберіть фрагмент сучасного художнього тексту (до 10 речень) і складіть його комплексний стилістичний аналіз: стиль і жанр, домінанта, засоби кількох рівнів і їхня взаємодія, висновок.
35. Знайдіть у сучасному медіатексті (стаття, допис, заголовок) приклади інтертекстуальності та змішування стилів. Визначте функцію кожного прикладу й оцініть, чи спрацює він для різних груп читачів.
36. Перетворіть нейтральний текст на текст зі стилістичною грою (наприклад, додайте алюзію й міжстильовий елемент). Поясніть, який ефект створили, і чи не порушили стильову єдність.

37. Розробіть фрагмент уроку (10–15 хв) зі стилістичного аналізу короткого тексту для учнів старшої школи: ціль, текст, три завдання різного типу, запитання для обговорення, критерії оцінювання.
38. Складіть алгоритм аналізу тексту для учня (5–7 кроків, простою мовою) і порівняйте його з алгоритмом для магістра: що спрощено й чому.
39. Опишіть власний алгоритм комплексного аналізу тексту (7 кроків) і поясніть, як він поєднує знання з лекцій 1–6.

Різнорівневі засоби та їхня взаємодія

Рівень	Що входить	Внесок у ефект тексту
Лексичний	маркована лексика, синонімія, антонімія, омонімія, тропи	образність, стильове забарвлення, оцінність
Фразеологічний	фразеологізми, паремії, їх трансформація	експресія, національний колорит, гра
Словотвірний	експресивні афікси, оказіоналізми, словотвірна гра	авторська новизна, стилізація
Морфологічний	граматичні форми частин мови, варіанти форм	ритм, стиль, характеристика персонажа
Синтаксичний	паралелізм, анафора, парцеляція, інверсія, риторичні конструкції	темп, ритм, емоційна напруга
Композиційно-смисловий	абзац, заголовок, мікротеми, зв'язність	цілісність, структура думки

Підказка для аналізу: засоби різних рівнів можуть посилювати один одного (повтор + афікс + парцеляція додають напруги) або послаблювати (перенасиченість прийомами збиває домінанту).

Інтертекстуальні елементи

Елемент	Визначення	Характерна ознака	Функція
Цитата	точне відтворення чужого висловлення	зазвичай з лапками та посиланням на джерело	аргументація, авторитетність, зв'язок із контекстом
Алюзія	натяк на відомий текст, подію, особу	неявне посилання, не потребує точного відтворення	додатковий смисл, оцінка, іронія
Ремінісценція	відгомін чужого тексту в новому	образна або звукова подібність, без прямого цитування	глибина смислу, преемність
Прецедентний феномен	одиниця, відома носіям культури й відтворювана у текстах	упізнаваність, залежить від фонових знань	культурний код, скорочення смислу, гра

Види прецедентних феноменів

Вид	Що це	Приклад
Прецедентний текст	відомий твір, до якого часто звертаються	«Заповіт» Т. Шевченка
Прецедентне ім'я	ім'я, що стало символом	Іван Франко
Прецедентне висловлення	стійка формула із відомого джерела	«Борітеся — поборете»
Прецедентна ситуація	подія або ситуація, що стала зразком у культурі	підбирайте власні приклади з вашого корпусу

Стилізація, пародія, цитата, алюзія: порівняння

Прийом	Ставлення до джерела	Мета	Необхідна умова
Стилізація	свідоме наслідування стилю, зазвичай поважне	створити колорит епохи, середовища	володіння стилем-орієнтиром
Пародія	наслідування з іронічним або комічним підтекстом	висміяти, переосмислити, показати дистанцію	читач знає вихідний текст
Цитата	пряме відтворення	підкріпити думку	точність і посилання
Алюзія	неявне посилання	додати підтекст	упізнаваність джерела

Стилістична гра та змішування стилів

Прийом	В чому суть	Функція	Ризик
Каламбур	гра на омонімії або багатозначності	гумор, подвійний зміст	може бути незрозумілим адресатові
Словотвірна гра	незвичне використання словотвірних моделей	новизна, експресія	неоднозначність
Фразеологічна гра	трансформація стійкого виразу	іронія, актуалізація	невпізнана вихідна форма
Пародія	комічне наслідування стилю чи тексту	висміювання, критика	невпізнаний оригінал
Іронія	різність між сказаним і мається на увазі	оцінка, дистанція	може бути сприйнята буквально
Змішування стилів	елементи одного стилю в тексті іншого	іронія, зближення з читачем, характеристика	порушення стильової єдності

Типи текстів для аналізу

Тип тексту	Мета	Типові домінанти	На що звертати увагу
Художній	естетичний вплив, образ	тропи, повтори, парцеляція, оказіоналізми	образність, авторська інтенція, інтертекст
Публіцистичний	вплинути на думку, переконати	риторичні конструкції, оцінна лексика, повтори	аргументація, межі оцінності
Медійний	інформувати, зацікавити	заголовок, гра слів, змішування стилів, мемні форми	мультимодальність, формат, канал

Тип тексту	Мета	Типові домінанти	На що звертати увагу
Навчальний	пояснити, навчити	доступність, терміни, структура, приклади	чіткість, зрозумілість, логіка

Аналіз медіатексту (мультимодальність)

Компонент	Що аналізуємо
Заголовок	тип (інформативний, метафоричний, інтригувальний, цитатний, питальний, оцінний), зв'язок із текстом
Зображення	що додає до змісту та тону
Підпис	смисловий зв'язок із зображенням і заголовком
Формат публікації	стаття, допис, відео, підкаст тощо
Канал поширення	аудиторія, тон, довжина, дозволені стилістичні границі

Етапи уроку стилістичного аналізу в закладі загальної середньої освіти

Етап	Що робить вчитель	Що робить учень
1. Підготовка до сприймання	визначає мету, актуалізує знання	згадує відоме, формулює очікування
2. Первинне сприймання	пропонує текст	читає та формулює враження
3. Аналітична робота	ставить питання про засоби й їх функцію	знаходить засоби, пояснює їхню роль
4. Узагальнення	підсумовує, зіставляє висновки	формулює висновок про стиль та авторську інтенцію
5. Творче завдання	пропонує трансформацію, редагування, новий текст	застосовує знання у власному тексті

Види завдань для розвитку стилістичної компетентності

Тип завдання	Що робить учень	Результат
Визначення стилю	обґрунтовує, за якими ознаками	уміння розрізняти стилі
Добір синонімів	замінює слова й пояснює різницю	лексична точність
Редагування	виправляє стилістичні недоліки	культура мовлення
Трансформація тексту	переписує текст у іншому стилі	гнучкість володіння стилями
Порівняння версій	порівнює два варіанти	розуміння ефекту засобу
Створення власного тексту	пише за заданими умовами	текстотворчі уміння

Таблиця 13. Бланк комплексного аналізу тексту (для практичного заняття)

Елемент аналізу	Моя відповідь
Текст (назва, жанр, джерело)	
Комунікативна ситуація й інтенція	
Стиль і домінанта	
Засоби різних рівнів	

Елемент аналізу	Моя відповідь
Взаємодія засобів	
Інтертекст і стилістична гра	
Функція й ефект	
Висновок	

Текстові варіанти схем

Схема 1. Структура лекції

Інтеграція засобів → (1) взаємодія різнорівневих засобів; (2) інтертекстуальність; (3) стилістична гра й змішування стилів; (4) аналіз текстів різних типів; (5) методика в закладі загальної середньої освіти.

Схема 2. Інтертекстуальність

Інтертекст → цитата (точне відтворення), алюзія (натяк), ремінісценція (відгомін), прецедентний феномен (відомий культурі). Умова сприйняття: читач упізнає джерело.

Схема 3. Алгоритм комплексного аналізу

Текст і ситуація → стиль і домінанта → засоби різних рівнів → їх взаємодія → інтертекст і гра → функція й ефект → висновок.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

На практичних заняттях поточний контроль проводиться у формах наукової дискусії, бесіди, демонстрації презентацій, схем, інфографіки, відеоматеріалів, лінгвістичних карт і структурних моделей тексту. Тож до підготовки здійсніть такі кроки: прочитайте теоретичний матеріал за темою; підготуйте текст для аналізу (художній, публіцистичний, медійний тощо) і попередньо розберіть його; продумайте візуальну форму подання: схему, таблицю чи презентацію; сформулюйте 2–3 питання або тези до дискусії. На занятті будьте готові не просто назвати засіб, а пояснити його функцію й стилістичний ефект у цьому контексті.

Після завершення 9 практичних здобувач має вміти:

- **ідентифікувати** стилістичні засоби різних мовних рівнів;
- **пояснювати їхню текстотворчу функцію**, а не лише називати;
- **аналізувати взаємодію** лексичних, фразеологічних, граматичних і синтаксичних засобів;
- визначати **стилістичну домінанту тексту**;
- аналізувати **когезію, когерентність і композицію**;
- здійснювати **стилістичне редагування**;
- порівнювати тексти різних функціональних стилів;
- **створювати й трансформувати тексти** відповідно до комунікативної мети;
- переносити результати лінгвостилістичного аналізу в **методику навчання української мови в старшій школі**.

Практичне заняття 1. Текст як об’єкт стилістичного аналізу

Мета: поглибити розуміння тексту як комунікативної, структурної та стилістичної єдності.

1. **План:**

1. Поняття тексту в сучасній лінгвістиці. Основні текстові категорії: цілісність, зв’язність, завершеність, членованість.
2. Комунікативна мета та авторська інтенція.
3. Тема, рема, мікротема, надфразна єдність.
4. Стильова організація тексту.
5. Практичний аналіз текстів різних функціональних стилів.
6. Визначення домінантних засобів текстотворення.
7. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Текст як лінгвістична категорія. Розкрийте сутність поняття текст у сучасній лінгвістиці. Зіставте визначення тексту в працях двох-трьох українських або зарубіжних мовознавців. Визначте спільні й відмінні ознаки запропонованих дефініцій. Сформулюйте власне визначення тексту як об’єкта стилістичного аналізу.

Завдання 2. Аналіз текстових категорій. Доберіть невеликий художній, публіцистичний або науково-популярний текст і проаналізуйте вияви його основних категорій: цілісності, зв’язності, завершеності та членованості. Наведіть конкретні мовні приклади, що підтверджують реалізацію кожної категорії.

Завдання 3. Комунікативна мета й авторська інтенція. Проаналізуйте запропонований текст з погляду комунікативної мети та авторської інтенції.

З’ясуйте, яку інформацію автор прагне передати адресатові, на які емоції чи переконання вплинути та які мовні засоби використовує для досягнення комунікативного ефекту.

Завдання 4. Тема, рема та мікротема тексту. Визначте тему й основну думку тексту, виокремте його мікротеми та встановіть послідовність їх розгортання. На прикладі трьох-чотирьох речень простежте актуальне членування висловлень на тему й рему. Поясніть, як тематично-рематична організація забезпечує послідовність викладу.

Завдання 5. Надфразна єдність як структурний компонент тексту. Виокремте в обраному тексті надфразні єдності. Визначте їхні структурні межі, тематичні центри та засоби міжфразового зв’язку. З’ясуйте роль лексичних повторів, займенникових замін, синонімічних відповідників, сполучників і часово-видових форм дієслів у забезпеченні зв’язності.

Завдання 6. Стильова організація тексту. Визначте функціональний стиль і жанрову належність запропонованого тексту. Обґрунтуйте свою думку за такими параметрами: комунікативна сфера, мета, адресат, характер викладу, лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості. Укажіть ознаки, які дають змогу відмежувати цей текст від текстів інших функціональних стилів.

Завдання 7. Порівняльний стилістичний аналіз. Доберіть два тексти на спільну тему, але різних функціональних стилів (наприклад, науковий і публіцистичний або художній і офіційно-діловий). Порівняйте їх за комунікативною метою, способом подання інформації, структурою, характером аргументації та використанням мовних засобів. Зробіть висновок про вплив функціонального стилю на текстову організацію.

Завдання 8. Домінантні засоби текстотворення. Виявіть у запропонованому тексті провідні лексичні, граматичні та синтаксичні засоби текстотворення. Проаналізуйте функції ключових слів, лексичних повторів, синонімії, антонімії,

метафор, епітетів, паралельних конструкцій, інверсії або інших стилістично маркованих одиниць. Визначте, які засоби є домінантними та як вони впливають на змістову й стилістичну організацію тексту.

Завдання 9. Редагування тексту з порушеннями зв'язності. Проаналізуйте текст, у якому порушено логічну послідовність викладу, допущено невиправдані повтори, порушено міжфразові зв'язки або змішано стильові регістри. Відредагуйте його, усунувши виявлені недоліки. Поясніть кожну суттєву правку та обґрунтуйте, як вона впливає на цілісність, зв'язність і стильову єдність тексту.

Завдання 10. Комплексний стилістичний аналіз тексту. Здійсніть цілісний аналіз самостійно обраного тексту обсягом 150–250 слів за такими параметрами:

1. Тема, основна думка та комунікативна мета.
2. Авторська інтенція й адресат.
3. Функціональний стиль, жанр і тип мовлення.
4. Структурна організація, мікротеми та надфразні єдності.
5. Реалізація категорій цілісності, зв'язності, завершеності й членованості.
6. Засоби міжфразового зв'язку та актуальне членування речень.
7. Лексичні, морфологічні й синтаксичні особливості.
8. Домінантні стилістичні засоби та їхні текстотвірні функції.
9. Відповідність мовного оформлення комунікативному задуму автора.
10. Узагальнений висновок про специфіку тексту як комунікативної та стилістичної єдності.

Результат виконання: письмовий стилістичний аналіз із конкретними текстовими ілюстраціями та аргументованими висновками.

Практичне заняття 2. Лексичні засоби текстотворення

Мета: сформувати навички визначення функцій лексичних одиниць у розгортанні тексту.

План:

1. Стилістично нейтральна та маркована лексика.
2. Синонімічні ряди як засіб текстової когезії.
3. Антонімія та контраст у структурі тексту.
4. Лексичний повтор та його різновиди.
5. Семантичні поля й тематична організація тексту.
6. Оказіональна лексика та авторські номінації.
7. Стилістичне використання іншомовної, термінологічної, розмовної та просторічної лексики.
8. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Стилістично нейтральна та маркована лексика. Доберіть два тексти різних функціональних стилів (наприклад, наукового й художнього). Випишіть із кожного по 10–15 лексичних одиниць і розподіліть їх на стилістично нейтральні та марковані. Визначте характер маркованості (емоційно-оцінна, експресивна, розмовна, книжна, термінологічна тощо). Поясніть, як добір лексики впливає на стильову організацію тексту.

Завдання 2. Синонімічні ряди як засіб текстової когезії. Проаналізуйте текст і виявіть синонімічні ряди, що забезпечують послідовність розгортання теми. Визначте, які одиниці є контекстуальними синонімами, а які — загальномовними. З’ясуйте, чи сприяють вони уникненню невиправданих повторів, увиразненню авторської оцінки або поступовому розширенню змісту.

Завдання 3. Антонімія та контраст у структурі тексту. Доберіть художній або публіцистичний текст, у якому використано антонімічні пари. Визначте їхні типи (мовні, контекстуальні, різнокореневі, однокореневі) та проаналізуйте функції в

тексті. З’ясуйте, як антитеза й лексичний контраст допомагають увиразнити конфлікт, протиставити образи, поняття або емоційні стани.

Завдання 4. Лексичний повтор та його різновиди. Виявіть у запропонованому тексті лексичні повтори. Розмежуйте контактний і дистантний повтори, анафору, епіфору, кільцевий повтор та інші різновиди, якщо вони наявні. Визначте, які слова повторюються найчастіше, яку роль вони виконують у розгортанні теми та як впливають на ритмомелодику, смислові акценти й емоційне сприйняття тексту.

Завдання 5. Семантичні поля й тематична організація тексту. На матеріалі художнього, публіцистичного або есеїстичного тексту сформуйте тематичні групи та семантичні поля. Визначте ключові лексеми, їхні гіперо-гіпонімічні, синонімічні й асоціативні зв’язки. Встановіть, яке семантичне поле домінує та як його компоненти формують тематичну єдність тексту. **Результати оформіть у вигляді таблиці.**

Ключова лексема	Семантична група	Пов’язані одиниці	Функція в тексті
Війна	Мілітарна лексика	фронт, бій, оборона	Формування тематичної домінанти
Дім	Просторова лексика	оселя, поріг, кімната	Створення образу захищеного простору
Пам’ять	Абстрактна лексика	спогад, минуле, згадка	Зв’язок часових планів

Завдання 6. Оказіональна лексика та авторські номінації. Доберіть текст сучасного українського письменника або поета й знайдіть приклади оказіоналізмів, авторських номінацій чи незвичних словотвірних утворень. З’ясуйте, якими способами вони утворені, яке значення набувають у контексті та як характеризують авторський стиль. Визначте, чи можна зрозуміти їхнє значення поза текстом, чи воно формується завдяки найближчому контексту.

Завдання 7. Стилістичні функції іншомовної та термінологічної лексики. Проаналізуйте фрагмент сучасного медійного тексту, науково-популярної статті

або художнього твору. Виявіть іншомовні запозичення й терміни, установіть їхнє походження та функціональне призначення. Визначте, чи забезпечують вони точність викладу, відображають професійне середовище, увиразнюють мовлення персонажа або створюють певний стилістичний ефект. Оцініть доречність їх використання з огляду на адресата й комунікативну мету.

Завдання 8. Розмовна та просторічна лексика в тексті. Знайдіть у художньому або публіцистичному тексті розмовні слова, просторічні одиниці, жаргонізми чи сленгізми. Розмежуйте ці лексичні категорії, зважаючи на контекст уживання. Проаналізуйте їхню роль у створенні мовного портрета персонажа, передаванні емоцій, моделюванні невимушеної комунікації або формуванні авторської оцінки. Поясніть, чому заміна таких одиниць стилістично нейтральними словами може змінити прагматичний ефект тексту.

Завдання 9. Редагування тексту з порушеннями лексичної організації. Відредагуйте текст, у якому наявні невиправдані лексичні повтори, неточне слововживання, порушення лексичної сполучуваності, стилістична неоднорідність або надмірне використання іншомовних слів. Запропонуйте два варіанти редагування: перший — із мінімальним втручанням, другий — із цілеспрямованим посиленням виразності. Поясніть, як запропоновані зміни впливають на змістову точність, зв’язність і стилістичну цілісність тексту.

Завдання 10. Комплексний аналіз лексичних засобів текстотворення. Оберіть текст обсягом 200–300 слів і здійсніть його лексико-стилістичний аналіз за такими параметрами:

1. Визначте тему, комунікативну мету й функціональний стиль тексту.
2. Виокремте ключові лексеми та з’ясуйте їхню роль у формуванні тематичної домінанти.
3. Розмежуйте стилістично нейтральну й марковану лексику.
4. Виявіть синонімічні ряди, антонімічні пари та контекстуальні семантичні зв’язки.

5. Проаналізуйте лексичні повтори та визначте їхні різновиди й функції.
6. Сформуйте основні семантичні поля тексту та встановіть зв’язки між ними.
7. Знайдіть оказіоналізми, авторські номінації, іншомовні запозичення й терміни, якщо вони наявні.
8. Охарактеризуйте використання розмовної, просторічної та емоційно-оцінної лексики.
9. Визначте домінантні лексичні засоби текстотворення та поясніть їхній вплив на когезію, образність і прагматичну спрямованість тексту.
10. Сформулюйте висновок про роль лексичної організації у формуванні змістової та стилістичної цілісності тексту.

Рекомендації щодо організації заняття. Для магістрантів спеціальності А4.01 «Середня освіта (Українська мова і література)» доцільно поєднати індивідуальний аналіз текстів із роботою в малих групах. Після виконання завдань 1–8 студенти можуть представити результати спостережень, а завдання 9–10 використати для формування практичних умінь редагування й комплексного лексико-стилістичного аналізу. **Очікуваний результат:** магістрант уміє визначати лексичні засоби текстотворення, пояснювати їхні когезійні, семантичні, стилістичні та прагматичні функції, а також аргументовано оцінювати доречність лексичного вибору відповідно до комунікативного задуму автора.

Практичне заняття 3. Тропи як засоби формування образності тексту

Мета: навчити магістрантів інтерпретувати тропи не ізольовано, а як елементи цілісної текстової структури.

План:

1. Троп як стилістичний засіб і механізм вторинної номінації.
2. Метафора та її текстотворчий потенціал.
3. Метонімія, синекдоха, персоніфікація.
4. Епітет і порівняння.
5. Гіпербола, літота, перифраз.
6. Іронія як засіб формування авторської модальності.
7. Взаємодія тропів у тексті.
8. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Троп як механізм вторинної номінації. Дібрати фрагмент художнього тексту обсягом 150–200 слів і виявити в ньому тропеїчні словосполучення та висловлення. Визначити, які з них ґрунтуються на подібності, суміжності, зіставленні чи перенесенні ознак. Пояснити, як контекст впливає на формування переносного значення слова та перетворення його на засіб художньої образності.

Завдання 2. Метафора як засіб текстотворення. Проаналізувати метафоричні конструкції в поетичному або прозовому тексті. Визначити семантичні сфери, між якими відбувається перенесення значення, установити типи метафор (антропоморфна, природоморфна, предметна, синестезійна тощо). З’ясувати, як система метафор формує образну домінанту тексту, увиразнює його тему та забезпечує смислову єдність.

Завдання 3. Метонімія, синекдоха та персоніфікація в тексті. Дібрати приклади метонімії, синекдохи й персоніфікації з української художньої літератури. Визначити механізм перенесення значення в кожному випадку. Простежити, як

ці тропи сприяють ущільненню інформації, конкретизації художнього образу, увиразненню авторської оцінки або наданню неживим предметам і абстрактним поняттям ознак живої істоти.

Завдання 4. Епітет і порівняння як засоби образної конкретизації. Виокремити в художньому тексті епітети й порівняння. Розмежувати узуальні та індивідуально-авторські епітети, логічні й образні порівняння. Визначити, які ознаки предметів, явищ або персонажів актуалізують ці засоби. Пояснити, як епітети й порівняння формують емоційно-оцінний план тексту та взаємодіють з іншими тропами.

Завдання 5. Гіпербола, літота й перифраз як засоби стилістичного увиразнення. Знайти в художньому, публіцистичному або сатиричному тексті приклади гіперболи, літоти й перифразу. Визначити їхні контекстуальні значення та комунікативні функції. З'ясувати, як перебільшення, применшення й описове найменування впливають на емоційність висловлення, створення комічного ефекту, увиразнення авторської позиції або формування оцінки зображуваного.

Завдання 6. Іронія як засіб формування авторської модальності. Проаналізувати фрагмент художнього твору, есею або публіцистичної статті, у якому наявні іронічні висловлення. Визначити співвідношення буквального й контекстуального значень, виявити мовні маркери іронії та з'ясувати, як вона реалізує авторську оцінку. Пояснити, які знання про ситуацію, культурні коди чи попередній контекст необхідні для правильної інтерпретації іронічного висловлення.

Завдання 7. Взаємодія тропів у формуванні художнього образу. Дібрати фрагмент поетичного або прозового тексту, у якому взаємодіють щонайменше три різновиди тропів. Визначити їхні межі, семантичні зв'язки та функції. Простежити, чи доповнюють тропи один одного, чи створюють контраст, підсилюють емоційність або формують складний багатоплановий образ.

Обґрунтувати, чому аналіз тропів у взаємозв’язку дає змогу точніше інтерпретувати авторський задум.

Завдання 8. Індивідуально-авторські тропи та образна домінанта тексту. На матеріалі твору сучасного українського письменника або поета виявити оригінальні метафори, незвичні епітети, розгорнуті порівняння та інші індивідуально-авторські тропи. Визначити їхні семантичні особливості, емоційно-оцінне забарвлення та зв’язок із провідною темою твору. З’ясувати, які образи повторюються або трансформуються впродовж тексту й у який спосіб вони формують його образну домінанту.

Завдання 9. Трансформація тропів у процесі редагування тексту. Вибрати фрагмент художнього тексту, насичений тропами, і виконати два варіанти його редагування:

- перший — замінити частину тропеїчних конструкцій стилістично нейтральними висловленнями;
- другий — трансформувати наявні образи, посилюючи їхню оригінальність і семантичну взаємодію.

Порівняти вихідний і відредаговані варіанти за образністю, емоційністю, смисловою насиченістю та авторською модальністю. Зробити висновок про роль тропів у формуванні індивідуального стилю й комунікативного ефекту тексту.

Завдання 10. Комплексний аналіз тропів як засобів текстотворення. Здійснити стилістичний аналіз поетичного або прозового тексту обсягом 200–300 слів за такими параметрами:

1. Визначити тему, основну думку та емоційно-оцінну спрямованість тексту.
2. Виявити основні різновиди тропів і навести відповідні текстові ілюстрації.
3. Пояснити механізми вторинної номінації та контекстуального формування переносних значень.

4. Проаналізувати семантику метафор, метонімій, синекдох, персоніфікацій, епітетів і порівнянь.
5. Визначити функції гіперболи, літоти, перифразу та іронії, якщо вони наявні.
6. Установити зв’язки між окремими тропами й простежити їхню взаємодію в межах тексту.
7. Виявити наскрізні образи, повторювані метафоричні моделі та образну домінанту.
8. З’ясувати роль тропів у формуванні авторської модальності й прагматичної спрямованості тексту.
9. Визначити, як система тропів забезпечує образну, семантичну та композиційну цілісність тексту.
10. Сформулювати висновок про текстотворчий потенціал тропів і їхню роль у реалізації авторського задуму.

Очікувані результати. Після виконання практичних завдань магістранти повинні вміти:

- розпізнавати й класифікувати тропи з урахуванням контексту;
- інтерпретувати механізми вторинної номінації та семантичного перенесення;
- визначати стилістичні функції тропів і характер їхньої взаємодії;
- виявляти образну домінанту та наскрізні метафоричні моделі тексту;
- пояснювати роль тропів у формуванні авторської модальності, смислової цілісності й естетичного впливу художнього твору.

Практичне заняття 4. Фразеологічні та паремійні засоби текстотворення

Мета: з'ясувати роль фразеологічних одиниць у створенні образності, експресивності та національно-культурної маркованості тексту.

План:

1. Фразеологізм як стилістично маркована одиниця.
2. Функції фразеологізмів у різних функціональних стилях.
3. Трансформація фразеологічних одиниць.
4. Авторські фразеологічні модифікації.
5. Прислів'я та приказки як засоби текстової організації.
6. Фразеологічна іронія та мовна гра.
7. Національно-культурна специфіка фразеології.
8. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Фразеологізм як стилістично маркована одиниця. Дібрати художній або публіцистичний текст обсягом 200–300 слів і виявити в ньому фразеологічні одиниці. Визначити їхнє значення, структурні особливості, емоційно-оцінне забарвлення та стилістичну маркованість. З'ясувати, як фразеологізми впливають на сприйняття тексту, увиразнюють авторську позицію та сприяють формуванню його змістової цілісності.

Завдання 2. Функції фразеологізмів у різних функціональних стилях. Дібрати по одному тексту художнього, публіцистичного, розмовного й офіційно-ділового стилів. Виявити фразеологічні одиниці та порівняти особливості їх використання. Визначити, у яких випадках вони виконують оцінну, емоційно-експресивну, характерологічну, переконувальну або номінативну функцію. Пояснити, як функціональний стиль і комунікативна мета впливають на добір фразеологізмів.

Завдання 3. Трансформація фразеологічних одиниць у тексті. Знайти в сучасному українському художньому творі, медіатексті або рекламному повідомленні приклади трансформованих фразеологізмів. Визначити характер

модифікації: лексичну заміну компонента, розширення чи скорочення складу, зміну граматичної форми, контамінацію або буквалізацію значення. Пояснити, як трансформація змінює семантику фразеологізму та впливає на виразність, оцінність і комунікативний ефект тексту.

Завдання 4. Авторські фразеологічні модифікації як засіб індивідуального стилю. На матеріалі твору українського письменника або поета виявити індивідуально-авторські фразеологічні утворення. Зіставити їх із загальномовними прототипами, визначити спосіб трансформації та проаналізувати нові смислові відтінки. З'ясувати, чи сприяють авторські модифікації формуванню метафоричного образу, психологізації персонажа, іронізації або увиразненню провідної теми твору.

Завдання 5. Прислів'я та приказки як засоби текстової організації. Дібрати текст, у якому використано прислів'я або приказки. Визначити їхню роль у композиції та розгортанні авторської думки. З'ясувати, чи виконують вони функцію узагальнення, аргументації, підсумку, характеристики персонажа або засобу міжтекстового зв'язку. Проаналізувати, як паремії співвідносяться з контекстом і чи підтверджує автор загальновідоме народне судження, переосмислює його або полемізує з ним.

Завдання 6. Фразеологічна іронія та мовна гра. Проаналізувати фрагмент художнього твору, есею, карикатури або медіатексту, у якому фразеологізми використано для створення іронічного чи комічного ефекту. Визначити співвідношення прямого й переносного значень, виявити порушення очікуваного фразеологічного значення та з'ясувати, як контекст формує іронічну інтерпретацію. Пояснити, які мовні й позамовні знання потрібні адресатові для розуміння авторського задуму.

Завдання 7. Національно-культурна специфіка української фразеології. Дібрати 10 українських фразеологізмів або паремій, у внутрішній формі яких відображено традиційні уявлення про працю, родину, природу, історію, суспільні відносини чи моральні цінності. Розкрити їхнє значення та культурну

мотивацію. За можливості зіставити три-чотири одиниці з відповідниками в іншій мові. Визначити спільні й відмінні образні компоненти та пояснити, як фразеологія репрезентує національну картину світу.

Завдання 8. Фразеологічні одиниці як засіб характеристики персонажа. На матеріалі художнього твору проаналізувати фразеологізми, ужиті в авторській мові та мовленні персонажів. Визначити, які риси характеру, емоційні стани, соціальні характеристики або комунікативні наміри вони допомагають передати. Порівняти фразеологічний репертуар двох персонажів і з'ясувати, як він сприяє індивідуалізації мовлення та створенню мовного портрета.

Завдання 9. Редагування тексту з урахуванням фразеологічних засобів. Відредагувати текст, у якому фразеологізми вжито недоречно, допущено помилки у відтворенні їхньої форми або значення, порушено стилістичну відповідність чи надмірно використано усталені вислови. Запропонувати два варіанти редагування: із мінімальним втручанням і зі стилістичним увиразненням тексту. Обґрунтувати кожну суттєву зміну, пояснивши її вплив на точність, експресивність, зв'язність і доречність висловлення.

Завдання 10. Комплексний аналіз фразеологічних і паремійних засобів текстотворення. Оберіть художній, публіцистичний або есеїстичний текст обсягом 250–350 слів і здійсніть його фразеологічний аналіз за такими параметрами:

1. Визначте тему, комунікативну мету й функціональний стиль тексту.

2. Виявіть фразеологізми, прислів'я та приказки.

3. Установіть значення, структурно-семантичні особливості й стилістичну маркованість цих одиниць.

4. Визначте їхні функції в розгортанні теми та забезпеченні текстової зв'язності.

5. Проаналізуйте трансформовані фразеологізми й авторські модифікації, якщо вони наявні.

6. З’ясуйте роль фразеологічної іронії, мовної гри та контекстуального переосмислення.

7. Визначте національно-культурні компоненти внутрішньої форми фразеологізмів і паремій.

8. Простежте взаємодію фразеологічних одиниць з іншими засобами образності.

9. Оцініть доречність використання фразеологізмів відповідно до авторського задуму й адресата.

10. Сформулюйте висновок про роль фразеологічних і паремійних засобів у формуванні образності, експресивності та змістової цілісності тексту.

Очікувані результати. Після виконання практичних завдань магістранти повинні вміти:

- розпізнавати й класифікувати фразеологічні одиниці та паремії;

- визначати їхні семантичні, стилістичні й текстотвірні функції;

- аналізувати авторські трансформації та фразеологічну мовну гру;

- інтерпретувати національно-культурну семантику усталених висловів;

- оцінювати роль фразеологічних засобів у формуванні авторської модальності, образності та зв’язності тексту;

- застосовувати набуті знання для стилістичного аналізу й редагування текстів різних функціональних стилів.

Практичне заняття 5. Словотвірні та морфологічні засоби текстотворення

Мета: сформувати вміння аналізувати граматичні та словотвірні ресурси як засоби авторської стилізації.

План:

1. Стилістичні можливості словотвору.
2. Оказіоналізми та індивідуально-авторські новотвори.
3. Суфіксація як засіб оцінності та експресії.
4. Стилістичний потенціал категорій роду, числа, відмінка.
5. Часові та способові форми дієслова в тексті.
6. Стилістичне використання займенників.
7. Морфологічні засоби вираження авторської позиції.
8. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Стилістичні можливості словотвору. Дібрати фрагмент художнього тексту обсягом 200–300 слів і виявити слова, стилістичний ефект яких зумовлений їхньою словотвірною будовою. Визначити твірні основи, словотворчі форманти та способи творення слів. З'ясувати, як словотвірні моделі впливають на образність, експресивність, оцінність і стильову організацію тексту.

Завдання 2. Оказіоналізми та індивідуально-авторські новотвори. На матеріалі поезії або прози сучасного українського письменника виявити оказіоналізми й індивідуально-авторські новотвори. Установити способи їх творення, визначити семантику та контекстуальні функції. З'ясувати, чи пов'язані ці одиниці з авторським світобаченням, формуванням наскрізних образів або відображенням суспільних і культурних реалій. Пояснити, чим оказіоналізми відрізняються від загальномовних неологізмів.

Завдання 3. Суфіксація як засіб оцінності та експресії. Виписати з художнього тексту іменники, прикметники та прислівники із суфіксами суб'єктивної оцінки.

Визначити, які з них виражають зменшеність, пестливість, згрубілість, зневагу або інші емоційно-оцінні відтінки. Проаналізувати, як суфіксальні засоби характеризують персонажів, передають емоційний стан мовця та формують авторську оцінку зображуваного.

Завдання 4. Стилістичний потенціал граматичної категорії роду. Дослідити функціонування граматичної категорії роду в художньому або публіцистичному тексті. Виявити випадки персоніфікації абстрактних понять, природних явищ і предметів, а також стилістично мотивованого використання граматичного роду. Пояснити, як граматична форма взаємодіє з лексичним значенням і контекстом, впливаючи на створення художнього образу та емоційне сприйняття тексту.

Завдання 5. Стилістичні функції категорії числа й відмінка. На матеріалі художнього твору проаналізувати стилістично марковане використання форм числа та відмінка. Знайти приклади вживання однини замість множини або множини замість однини, якщо такі випадки наявні, і пояснити їхнє значення в контексті. Дослідити функції відмінкових форм у створенні просторових, часових, причинно-наслідкових та образних зв’язків. Визначити, як граматичні форми впливають на смислові акценти тексту.

Завдання 6. Часові та способові форми дієслова в тексті. Дібрати фрагмент художнього твору й проаналізувати використання дієслівних форм часу та способу. З’ясувати, як співвідносяться граматичний і контекстуальний час, яку роль відіграють історичний теперішній час, зміна часових планів, форми умовного й наказового способів. Пояснити, як дієслівна система забезпечує динаміку оповіді, передає модальність висловлення та впливає на позицію читача щодо зображуваних подій.

Завдання 7. Стилістичне використання займенників. Проаналізувати займенникові засоби в художньому есеї, ліричному творі або публіцистичній статті. Визначити функції особових, присвійних, вказівних, означальних і неозначених займенників. З’ясувати, як опозиції я — ти, я — ми, свій — чужий

формують авторську перспективу, характер взаємодії з адресатом і межі зображуваної спільноти. Простежити, як займенникові заміни забезпечують міжфразовий зв'язок і водночас можуть посилювати емоційність тексту.

Завдання 8. Морфологічні засоби вираження авторської позиції. Дібрати два тексти різних функціональних стилів і порівняти їхні морфологічні особливості. Визначити, як вибір частин мови, співвідношення іменникових і дієслівних конструкцій, уживання особових форм дієслова, займенників і модальних слів впливає на характер викладу. З'ясувати, які граматичні засоби виражають об'єктивність, суб'єктивність, категоричність, припущення, емоційність або залучення адресата до комунікації.

Завдання 9. Словотвірно-морфологічне редагування тексту. Відредагувати текст, у якому надмірно використано зменшено-пестливі форми, невиправдані оказіоналізми, одноманітні дієслівні конструкції або займенникові повтори. Підготувати два варіанти: перший — із дотриманням стилістично нейтрального викладу, другий — із цілеспрямованим увиразненням авторської манери. Пояснити, як зміни словотвірних і морфологічних форм впливають на експресивність, темп оповіді, оцінність і комунікативну спрямованість тексту.

Завдання 10. Комплексний аналіз словотвірних і морфологічних засобів текстотворення. Оберіть художній, публіцистичний або есеїстичний текст обсягом 250–350 слів і здійсніть його комплексний аналіз за такими параметрами:

1. Визначте тему, комунікативну мету та функціональний стиль тексту.

2. Виявіть стилістично марковані словотвірні моделі й поясніть їхні функції.

3. Проаналізуйте оказіоналізми, індивідуально-авторські новотвори та способи їх творення.

4. Визначте роль суфіксів суб'єктивної оцінки у формуванні експресивності.

5. Простежте стилістичні функції категорій роду, числа й відмінка.

6. Проаналізуйте співвідношення часових і способових форм дієслова.

7. Визначте роль займенників у формуванні авторської перспективи та текстової зв’язності.

8. Виявіть морфологічні засоби вираження авторської модальності й оцінки.

9. З’ясуйте, як словотвірні та морфологічні засоби взаємодіють з лексичними й синтаксичними ресурсами текстотворення.

10. Сформулюйте висновок про роль граматичної та словотвірної організації у формуванні індивідуального стилю, образності й цілісності тексту.

Очікувані результати. Після виконання практичних завдань магістранти повинні вміти:

- визначати словотвірні моделі та морфологічні форми з виразним стилістичним потенціалом;

- розмежовувати оказіоналізми й загальномовні неологізми;

- аналізувати функції суфіксів суб’єктивної оцінки;

- інтерпретувати стилістичне використання граматичних категорій і частин мови;

- визначати роль дієслівних і займенникових форм у розгортанні тексту;

- пояснювати, як словотвірні й морфологічні засоби реалізують авторську інтенцію та забезпечують стилістичну цілісність тексту.

Практичне заняття 6. Синтаксичні засоби текстотворення

Мета: поглибити вміння аналізувати синтаксичну організацію тексту, визначати функції синтаксичних засобів у формуванні його смислової, композиційної та ритмомелодійної структури, з'ясовувати їхню роль у створенні експресивності й авторської манери письма.

План:

1. Синтаксична структура тексту.
2. Однотипні конструкції та синтаксичний паралелізм.
3. Анафора, епіфора, кільцева композиція.
4. Парцеляція та приєднувальні конструкції.
5. Еліпсис та неповні речення.
6. Інверсія як засіб актуалізації.
7. Риторичні запитання, звертання, оклики.
8. Синтаксична гра та експресивність.
9. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Синтаксична структура тексту як засіб смислотворення. Оберіть художній текст українського письменника обсягом 1–2 сторінки та здійсніть його комплексний синтаксичний аналіз.

1. Охарактеризуйте співвідношення простих і складних речень, поширених і непоширених конструкцій.

2. Визначте типи синтаксичного зв'язку між реченнями та способи міжфразової організації тексту.

3. З'ясуйте, як довжина речень, їхнє чергування й структурна різноманітність впливають на темп читання та інтонаційну організацію.

4. Встановіть зв'язок між синтаксичною будовою тексту, його тематичною організацією та авторським задумом.

Результат: аналітичний коментар із конкретними текстовими прикладами та аргументованими висновками.

Завдання 2. Однотипні конструкції та синтаксичний паралелізм Проаналізуйте фрагмент: *Місто прокидалося від гуркоту трамваїв. Вулиці наповнювалися голосами перехожих. Вікна запалювалися теплим світлом. День поволі вступав у свої права.*

1. Визначте структурні ознаки однотипних синтаксичних конструкцій.

2. З'ясуйте, чи можна вважати наведений фрагмент прикладом синтаксичного паралелізму, і обґрунтуйте відповідь.

3. Проаналізуйте роль повторюваних граматичних моделей у формуванні ритму та цілісності тексту.

4. Перебудуйте фрагмент так, щоб порушити синтаксичну одноманітність, не змінюючи основного змісту.

5. Порівняйте обидва варіанти й поясніть, як синтаксична організація впливає на сприйняття зображуваної картини.

Завдання 3. Анафора, епіфора та кільцева композиція. Доберіть по одному прикладу анафори, епіфори й кільцевої композиції з української поезії або прози.

Для кожного прикладу:

1. Визначте мовні одиниці, які повторюються, та їхнє місце в тексті.

2. Охарактеризуйте структурний рівень повтору: звуковий, лексичний, синтаксичний або композиційний.

3. З'ясуйте, яку семантичну функцію виконує повтор: увиразнення ключового образу, підсилення емоції, об'єднання частин тексту чи формування завершеності.

4. Простежте, як повторювані елементи змінюють або поглиблюють значення в контексті.

5. Запропонуйте інтерпретацію ролі цих засобів у реалізації авторського задуму.

Додаткова вимога: розмежуйте формальне повторення мовних одиниць і повтор як засіб композиційної організації тексту.

Завдання 4. Парцеляція та приєднувальні конструкції. Порівняйте два варіанти висловлення:

А. Вона зупинилася біля дверей, прислухаючись до тиші, яка здавалася незвичною і навіть загрозливою.

Б. Вона зупинилася біля дверей. Прислухалася до тиші. Незвичної. Навіть загрозливої.

1. Визначте, які синтаксичні трансформації відбулися під час переходу від варіанта А до варіанта Б.

2. З'ясуйте, які компоненти другого варіанта можна інтерпретувати як парцельовані конструкції та яку роль відіграє їхня структурна самостійність.

3. Проаналізуйте інтонаційні паузи, темпоритм і послідовність розгортання образу.

4. Визначте, як змінюється емоційна тональність висловлення.

5. Створіть власний мікротекст із 4–5 речень, використавши парцеляцію для передавання психологічного стану персонажа.

Проблемне питання: чи є парцеляція лише способом графічного членування висловлення, чи вона змінює механізм смислового сприйняття тексту?

Завдання 5. Еліпсис і неповні речення в художньому тексті. Проаналізуйте діалог:

— Ти сьогодні до бібліотеки?

— Після лекцій.

— А потім?

— Додому. Треба підготуватися до семінару.

1. Визначте неповні речення та відновіть пропущені компоненти, спираючись на контекст.

2. Розмежуйте контекстуально неповні речення й еліптичні конструкції, пояснивши критерії такого розрізнення.

3. З'ясуйте, яку роль у побудові діалогу відіграють спільність ситуації, попередні репліки та комунікативні очікування співрозмовників.

4. Перепишіть діалог так, щоб усі репліки були граматично розгорнутими.

5. Порівняйте обидва варіанти за природністю мовлення, динамікою діалогу та прагматичною ефективністю.

Висновок: обґрунтуйте, чому пропуск мовних компонентів не обов'язково спричиняє втрату змісту й за яких умов він стає засобом експресивності.

Завдання 6. Інверсія як засіб актуалізації. Дослідіть функції інверсії на матеріалі українського художнього тексту.

1. Доберіть 5 речень із незвичним порядком слів.

2. Визначте нейтральний порядок компонентів у кожному реченні та зіставте його з авторським варіантом.

3. Установіть, який компонент актуалізовано за допомогою інверсії та як це співвідноситься з темо-рематичним членуванням висловлення.

4. З'ясуйте, чи зумовлена інверсія логічним наголосом, емоційним виділенням, ритмом, метром або жанровими особливостями тексту.

5. Перебудуйте два речення в нейтральному порядку слів і визначте, які смислові та стилістичні відтінки послаблюються.

Дослідницьке питання: чи кожне відхилення від нейтрального порядку слів є стилістично маркованою інверсією? Відповідь аргументуйте прикладами.

Завдання 7. Риторичні запитання, звертання й оклики. Проаналізуйте наведений фрагмент: *Хто виміряє глибину людської пам'яті? Хто поверне нам утрачені голоси? О земле рідна, скільки таємниць ти приховуєш! І хіба можна забути те, що стало частиною нас?*

1. Визначте риторичні запитання, звертання та окличні конструкції.

2. Поясніть відмінність між формальною питальністю речення та його комунікативною функцією.

3. З'ясуйте, як ці конструкції виражають авторську позицію, емоційну напругу й оцінність.

4. Проаналізуйте послідовність риторичних запитань і оклику: чи утворюють вони композиційне наростання?

5. Перепишіть фрагмент у нейтральному стилі, замінивши експресивні конструкції розповідними реченнями.

Порівняйте результати: визначте, які компоненти авторської інтонації, емоційності та впливу на читача втрачаються під час нейтралізації.

Завдання 8. Синтаксична гра та експресивність. Проаналізуйте авторські прийоми синтаксичної гри на матеріалі художнього, публіцистичного або есеїстичного тексту.

1. Знайдіть приклади навмисного порушення синтаксичних очікувань, незвичного членування речень, повторів, паралельних конструкцій або несподіваних переходів між ними.

2. Визначте, які з цих явищ є нормативними стилістичними прийомами, а які потребують розгляду в контексті авторського експерименту.

3. З'ясуйте, як синтаксична гра взаємодіє з лексичними, семантичними та інтонаційними засобами.

4. Поясніть, чи створює вона комічний, іронічний, драматичний або інший ефект.

5. Напишіть короткий текст обсягом 100–150 слів, використавши щонайменше три різні синтаксичні прийоми.

Рефлексія: обґрунтуйте, за яких умов синтаксичне відхилення стає художньо вмотивованим, а за яких сприймається як невиправдана структурна складність.

Завдання 9. Комплексний синтаксично-стилістичний аналіз тексту. Оберіть фрагмент сучасної української прози обсягом 150–250 слів і виконайте комплексний аналіз його синтаксичної організації.

Дослідження має охоплювати:

1. Співвідношення простих і складних речень, типи синтаксичного зв'язку та особливості міжфразової організації.

2. Однотипні конструкції, синтаксичний паралелізм і повтори.

3. Парцеляцію, приєднувальні конструкції, еліпсис і неповні речення.

4. Інверсію, риторичні запитання, звертання та оклики, якщо вони наявні.

5. Взаємодію синтаксичних засобів із лексикою, образністю, композицією та авторською інтонацією.

Для кожного виявленого засобу наведіть цитату з тексту, визначте його функцію та поясніть його внесок у загальну семантику фрагмента.

Підсумок: сформулюйте аргументовану тезу про те, як синтаксична організація досліджуваного тексту впливає на його художню виразність і читацьке сприйняття.

Завдання 10. Творче моделювання та порівняльний аналіз синтаксичних засобів

Створіть авторський текст обсягом 180–250 слів на одну з тем: ***«Слово на долонях мови», «Мова – кордон держави», «Мова як простір свободи», «Мова – живий поет».***

У тексті використайте щонайменше п'ять синтаксичних засобів із переліку:

- синтаксичний паралелізм;

- анафора або епіфора;

- парцеляція;

- еліпсис або неповні речення;

- інверсія;

- риторичне запитання;

- звертання або оклична конструкція;

- синтаксична гра.

Після написання тексту виконайте його самостійний аналіз:

1. Визначте функцію кожного використаного засобу.

2. Поясніть, як обрані конструкції організовують ритм і спрямовують увагу читача.

3. Установіть, які засоби відповідають за смислові акценти, а які — за емоційну тональність і композиційну цілісність.

4. Створіть другу версію тексту, замінивши експресивний синтаксис нейтральними конструкціями.

5. Порівняйте обидві версії та аргументуйте, як синтаксичні трансформації змінюють авторську інтонацію й інтерпретацію тексту.

Практичне заняття 7. Засоби когезії та когерентності тексту

Мета: сформувати навички комплексного аналізу засобів текстової зв’язності, навчити розрізняти когезію та когерентність, визначати роль лексичних і граматичних засобів у забезпеченні цілісності тексту, виявляти порушення зв’язності та редагувати текстові фрагменти.

План:

1. Поняття когезії та когерентності.
2. Лексичні засоби зв’язку.
3. Граматичні засоби текстової зв’язності.
4. Займенникова та синонімічна кореференція.
5. Лексичні повтори та їхні функції.
6. Сполучники, частки, прислівники як засоби міжфразового зв’язку.
7. Абзац і надфразна єдність.
8. Порушення зв’язності та способи текстового редагування.
9. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Когезія та когерентність як категорії тексту. Проаналізуйте два текстові фрагменти.

Текст А. *Олена придбала книжку. Книжка містила цікаві дослідження. Дослідження стосувалися історії української мови. Українська мова має багатовікову історію.* Текст Б: *Олена придбала книжку про історію української мови, оскільки готувала наукову доповідь. Її зацікавили особливості формування літературної норми, адже ця проблема безпосередньо стосувалася теми її дослідження.*

1. Визначте засоби формального зв’язку між реченнями в кожному фрагменті.
2. З’ясуйте, який текст характеризується виразнішими лексичними повторами, а який — тіснішими смисловими зв’язками.
3. Обґрунтуйте відмінність між когезією та когерентністю на матеріалі наведених прикладів.

4. Перебудуйте текст А так, щоб посилити його смислову цілісність і водночас уникнути надмірних лексичних повторів.

5. Сформулюйте висновок про взаємодію формальних і семантичних чинників текстової зв’язності.

Завдання 2. Лексичні засоби зв’язку в тексті. беріть фрагмент українського художнього, публіцистичного або наукового тексту обсягом 150–200 слів.

1. Виявіть лексичні засоби зв’язку: повтори, синоніми, антоніми, гіпероніми, гіпоніми та тематично пов’язані слова.

2. Установіть, які лексичні одиниці формують тематичне поле тексту.

3. Простежте, як лексичні зв’язки сприяють послідовному розгортанню теми.

4. Визначте, чи всі тематично пов’язані слова забезпечують когезію, чи деякі з них передусім підтримують когерентність.

5. Поясніть, як заміна окремих лексем синонімами або словами іншої тематичної групи вплинула б на цілісність тексту.

Результат: таблиця з трьома стовпцями — «Лексична одиниця», «Тип зв’язку», «Функція в тексті» — та аналітичний коментар.

Завдання 3. Граматичні засоби текстової зв’язності. Проаналізуйте фрагмент:

Марко довго працював над дослідженням. Він зібрав необхідний матеріал, систематизував джерела й підготував попередні висновки. Коли роботу було завершено, дослідник передав її науковому керівникові. Той порадив уточнити окремі положення та доповнити список літератури.

1. Визначте граматичні засоби, що забезпечують зв’язок між реченнями.

2. Проаналізуйте роль особових і вказівних займенників, форм дієслівного часу, видо-часових співвідношень і синтаксичних конструкцій.

3. З’ясуйте, як граматична послідовність відображає часову та логічну організацію подій.

4. Перепишіть фрагмент, порушивши узгодженість часових форм або невиправдано змінивши займенникові відповідники.

5. Поясніть, які труднощі виникають у сприйнятті тексту після таких змін.

Проблемне питання: чи може текст бути граматично зв’язним, але смислово нелогічним? Наведіть власний приклад.

Завдання 4. Займенникова та синонімічна кореференція. Проаналізуйте фрагмент: *Софія розпочала роботу над дисертацією ще минулого року. Молода дослідниця зосередилася на проблемах сучасної української термінології. Вона опрацювала значну кількість наукових джерел, а результати цього аналізу використала для формування власної концепції.*

1. Визначте кореферентні одиниці, що позначають ту саму особу або пов’язані з нею об’єкти.

2. Розмежуйте займенникову кореференцію та синонімічну номінацію.

3. З’ясуйте, як чергування власного імені, описової назви та займенника впливає на зв’язність тексту.

4. Визначте, чи всі займенникові відсилання однозначні та чи можуть виникати труднощі з установленням референта.

5. Відредагуйте фрагмент так, щоб уникнути надмірного повторення імені Софія, не створюючи двозначності.

Додаткове завдання: складіть власний приклад із неоднозначною займенниковою кореференцією та запропонуйте два способи її усунення.

Завдання 5. Лексичні повтори та їхні текстотвірні функції. Дослідіть роль лексичного повтору в тексті: *Пам’ять зберігає голоси минулого. Пам’ять повертає нам обличчя людей, яких уже немає поруч. Саме пам’ять допомагає осмислити пережите й зрозуміти, ким ми стали.*

1. Визначте тип повтору та його позицію в реченнях.

2. З’ясуйте, яку роль повтор слова пам’ять відіграє у формуванні теми й композиційної єдності фрагмента.

3. Визначте, чи виконує повтор номінативну, композиційну, смисловидільну або експресивну функцію.

4. Замініть частину повторів займенниками чи синонімічними конструкціями.

5. Порівняйте початковий і відредагований варіанти, звернувши увагу на інтенсивність смислового акценту та ритмічну організацію.

Висновок: сформулюйте критерії, за якими можна відрізнити функціонально вмотивований повтор від стилістично невиправданого.

Завдання 6. Сполучники, частки та прислівники як засоби міжфразового зв'язку

Проаналізуйте текст: *Дослідження було складним, проте результати виявилися переконливими. Крім того, автор залучив нові джерела. Отже, запропонована концепція отримала додаткове обґрунтування. Однак деякі питання залишилися відкритими.*

1. Визначте сполучники, прислівники та інші мовні одиниці, що організовують міжфразові зв'язки.

2. Охарактеризуйте логічні відношення, виражені цими засобами: протиставлення, додавання, висновок, уточнення чи інші.

3. Установіть, як вони сигналізують про послідовність викладу та напрям розгортання думки.

4. Вилучіть засоби міжфразового зв'язку й порівняйте отриманий текст із початковим.

5. Замініть сполучні одиниці іншими відповідниками та визначте, чи змінюються логічні відношення між реченнями.

Аналітичне питання: чи гарантує наявність сполучників і дискурсивних маркерів логічну зв'язність тексту? Аргументуйте відповідь.

Завдання 7. Абзац і надфразна єдність. Ознайомтеся з фрагментом, у якому порушено абзацне членування. *Українська мова має розгалужену систему словотворчих засобів. Вони дають змогу створювати нові слова відповідно до комунікативних потреб суспільства. Словотвір відіграє важливу роль у розвитку термінології. Наукова термінологія забезпечує точність фахового спілкування. Водночас художній текст використовує словотвірні ресурси для створення образності. Авторські новотвори можуть увиразнювати індивідуальний стиль письменника.*

1. Визначте тематичні мікротеми фрагмента.

2. Розмежуйте надфразні єдності, спираючись на єдність теми, логічні зв’язки між реченнями та їхню комунікативну функцію.

3. Запропонуйте абзацне членування тексту й обґрунтуйте його.

4. Визначте тематичні речення та засоби, які забезпечують зв’язок між реченнями в межах кожного абзацу.

5. Поясніть, як змінюється сприйняття тексту залежно від його графічної та композиційної організації.

Додаткова вимога: створіть схему зв’язків між мікротемами та поясніть, як вони підпорядковані загальній темі.

Завдання 9. Комплексний аналіз когезії та когерентності автентичного тексту

. Оберіть фрагмент українського художнього, наукового або публіцистичного тексту обсягом 200–300 слів. Виконайте комплексний аналіз за такими параметрами:

1. Лексична когезія: повтори, синонімічні відношення, тематичні групи, гіперонімічні та гіпонімічні зв’язки.

2. Граматична когезія: займенникові відсилання, кореференція, часові форми, сполучники та інші засоби міжфразового зв’язку.

3. Семантична когерентність: тематична єдність, логічна послідовність, причинно-наслідкові відношення та смислові переходи.

4. Композиційна організація: абзацне членування, надфразні єдності, тематичні центри.

5. Прагматична цілісність: відповідність мовних засобів меті тексту, адресатові та комунікативній ситуації.

Оформіть результати у вигляді таблиці з чотирма стовпцями: «Фрагмент тексту», «Засіб зв’язності», «Тип зв’язку», «Функція в тексті».

Наприкінці сформулюйте висновок про те, які засоби забезпечують формальну зв’язність тексту, а які сприяють його смисловій цілісності.

Завдання 10. Текстове редагування та моделювання зв’язності. Напишіть текст обсягом 180–250 слів на одну з тем:

- «Мова як чинник національної ідентичності»;
- «Академічна доброчесність у сучасній освіті»;
- «Роль читання у формуванні особистості».

У тексті використайте щонайменше шість різних засобів зв’язності, зокрема:

- лексичні повтори;
- синонімічні заміни;
- займенникову кореференцію;
- сполучники та прислівники міжфразового зв’язку;
- граматичні засоби часової й особової узгодженості;
- тематичне членування на абзаци.

Після написання виконайте такі дії:

1. Визначте засоби когезії та поясніть їхню функцію.
2. Обґрунтуйте, завдяки чому текст є когерентним: як розгортається тема, пов’язуються аргументи та формуються висновки.
3. Навмисно внесіть у текст три порушення зв’язності: надмірний повтор, неоднозначне займенникове відсилання та логічний розрив.
4. Запропонуйте відредаговану версію й поясніть, як кожна зміна поліпшує текст.
5. Сформулюйте загальні принципи редагування тексту з погляду когезії та когерентності.

Методична рекомендація: магістрантам важливо не лише ідентифікувати засоби зв’язності, а й пояснювати, як вони взаємодіють у конкретному тексті. Когезію доцільно розглядати як систему формальних мовних зв’язків, а когерентність — як смислову й концептуальну цілісність, що формується у взаємодії тексту, контексту та читацької інтерпретації.

Практичне заняття 8. Стилістична організація текстів різних функціональних стилів

Мета: навчити магістрантів зіставляти текстотвірні ресурси різних функціональних стилів сучасної української літературної мови, визначати їхні структурні, лексичні, граматичні й синтаксичні особливості та з'ясовувати вплив стильового вибору на реалізацію комунікативного задуму.

План:

1. Функціональний стиль і його текстова реалізація.
2. Художній текст: образність та експресивність.
3. Публіцистичний текст: оцінність і переконувальність.
4. Науковий текст: логічність, термінологічність, об'єктивність.
5. Офіційно-діловий текст: стандартизованість і точність.
6. Розмовний та медійний текст.
7. Стилістичне змішування як особливість сучасної комунікації.
8. Порівняльний стилістичний аналіз.
9. **Практичні завдання:**

Завдання 1. Функціональний стиль і його текстова реалізація. Дібрати по одному тексту художнього, публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів обсягом 150–250 слів. Визначити комунікативну мету, адресата, сферу функціонування, жанрову належність і характерні стильові ознаки кожного тексту. З'ясувати, як мета комунікації визначає добір мовних засобів, структуру й спосіб організації інформації.

Завдання 2. Художній текст: образність та експресивність. Проаналізувати фрагмент художнього твору сучасного українського письменника. Виявити лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні та синтаксичні засоби створення образності. Визначити роль тропів, стилістичних фігур, емоційно-оцінної лексики й ритмомелодійної організації. Пояснити, як взаємодія цих засобів формує індивідуальний авторський стиль і забезпечує естетичний вплив на читача.

Завдання 3. Публіцистичний текст: оцінність і переконувальність. Дібрати публіцистичну статтю, колонку або авторський коментар на актуальну суспільну тему. Визначити тезу, аргументи та комунікативну стратегію автора. Проаналізувати оцінну лексику, метафори, фразеологізми, риторичні запитання, повтори й апеляції до адресата. З'ясувати, які засоби формують авторську позицію, посилюють переконувальність і впливають на інтерпретацію подій читачем.

Завдання 4. Науковий текст: логічність, термінологічність, об'єктивність. Обрати фрагмент наукової статті з мовознавства або літературознавства. Виявити термінологічну лексику, абстрактні іменники, складні синтаксичні конструкції, засоби логічного зв'язку та маркери аргументації. Визначити, як побудовано визначення, пояснення, класифікацію й обґрунтування наукових положень. З'ясувати, які мовні засоби забезпечують точність, послідовність і доказовість викладу.

Завдання 5. Офіційно-діловий текст: стандартизованість і точність. Проаналізувати документ офіційно-ділового стилю (наказ, заява, протокол, службовий лист або положення). Визначити його структурні компоненти, стандартні мовні формули, особливості терміновживання та синтаксичної організації. Виявити засоби вираження приписовості, обов'язковості й однозначності. Пояснити, чому емоційно-оцінна лексика, метафоричність і невиправдана варіативність формулювань зазвичай не відповідають комунікативним вимогам цього стилю.

Завдання 6. Розмовний і медійний текст: специфіка текстотворення. Дібрати фрагмент спонтанного усного діалогу та текст із цифрового медіасередовища (допис у соціальній мережі, коментар, блоговий запис або медіаповідомлення). Порівняти їх за структурою, лексичним складом, синтаксисом і способами взаємодії з адресатом. Виявити розмовну лексику, неповні речення, повтори, вигуки, звертання, графічні маркери та інші засоби експресивності. З'ясувати, як цифровий канал комунікації впливає на організацію тексту й поєднання усного та писемного мовлення.

Завдання 7. Стилістичне змішування в сучасній комунікації. Дібрати текст, у якому поєднано ознаки двох або більше функціональних стилів (наприклад, науково-популярну статтю, рекламний допис із науковою термінологією або художній текст із канцеляризмами). Визначити стильові компоненти та мовні маркери кожного з них. З'ясувати, чи є змішування стилів свідомим авторським прийомом, засобом гумору, популяризації знань, іронізації або пристосування до адресата. Обґрунтувати, як стильова неоднорідність впливає на цілісність і прагматичний ефект тексту.

Завдання 8. Порівняльний стилістичний аналіз текстів на спільну тему. Обрати два-три тексти різних функціональних стилів, присвячені одній темі, наприклад освіті, мові, культурі, екології або суспільним змінам. Зіставити їх за такими параметрами:

- комунікативна мета й адресат;
- жанрові та композиційні особливості;
- тематична й лексико-семантична організація;
- використання тропів, фразеологізмів і стилістично маркованої лексики;
- морфологічні та синтаксичні засоби текстотворення;
- способи аргументації та вираження авторської позиції.

Сформулювати висновок про те, як одна тема набуває різного мовного оформлення залежно від функціонального стилю.

Завдання 9. Стилістичне редагування тексту відповідно до комунікативної мети. Вибрати невеликий текст, у якому мовні засоби не відповідають його функціональному стилю або адресатові. Трансформувати його у два різні стильові варіанти, наприклад:

- науковий текст — у публіцистичний;
- розмовне повідомлення — в офіційно-діловий документ;
- нейтральний інформаційний виклад — у художній мінітекст.

Зберегти основний зміст, але змінити лексику, синтаксис, композицію та характер авторської присутності відповідно до нового комунікативного завдання. Пояснити, які текстотвірні засоби було замінено й чому.

Завдання 10. Комплексний стилістичний аналіз тексту.

Самостійно обрати текст обсягом 250–350 слів і здійснити його комплексний аналіз за такими параметрами:

1. Визначити функціональний стиль, жанр, комунікативну мету й адресата.
2. Охарактеризувати композиційну структуру та логіку розгортання змісту.
3. Виявити домінантні лексичні й фразеологічні засоби текстотворення.
4. Проаналізувати тропи та стилістичні фігури, якщо вони наявні.
5. Визначити роль словотвірних і морфологічних засобів.
6. Дослідити синтаксичну організацію, типи речень і засоби міжфразового зв’язку.
7. З’ясувати способи вираження авторської модальності та оцінності.
8. Визначити ознаки стильової нормативності або змішування функціональних стилів.
9. Установити взаємозв’язок між мовними засобами й комунікативним задумом.
10. Сформулювати висновок про специфіку стилістичної організації тексту та її вплив на адресата.

Очікувані результати

Після виконання практичних завдань магістранти повинні вміти:

- розпізнавати функціональні стилі та визначати їхні текстотвірні характеристики;
- аналізувати взаємодію лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних засобів;
- зіставляти стильові особливості текстів на спільну тему;
- виявляти й інтерпретувати явища міжстильової взаємодії;
- редагувати та трансформувати тексти відповідно до комунікативної мети й адресата;
- аргументовано оцінювати стилістичну доречність мовних засобів і їхню роль у формуванні цілісності тексту.

Практичне заняття 9. Комплексний стилістичний аналіз і текстотворення

Мета: узагальнити набуті знання про стилістичні засоби текстотворення та сформувати здатність самостійно аналізувати й створювати тексти різних функціональних стилів з урахуванням комунікативної мети, авторської інтенції та стилістичної домінанти.

План:

1. Алгоритм комплексного стилістичного аналізу тексту.
2. Визначення комунікативної мети та авторської інтенції.
3. Аналіз лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних засобів.
4. Виявлення стилістичної домінанти.
5. Взаємодія різнорівневих засобів текстотворення.
6. Стилістичне редагування тексту.
7. Трансформація тексту відповідно до комунікативної мети й функціонального стилю.
8. Створення власного тексту з використанням визначених стилістичних засобів.
9. Рефлексія: ефективність використаних текстотворчих ресурсів.
10. **Практичне завдання:**

Завдання 1. Алгоритм комплексного стилістичного аналізу тексту. Оберіть художній, публіцистичний або есеїстичний текст обсягом 250–350 слів. Розробіть алгоритм його комплексного стилістичного аналізу, визначивши послідовність дослідження змістових, структурних, лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних особливостей. Застосуйте запропонований алгоритм на практиці та обґрунтуйте доцільність кожного етапу аналізу.

Завдання 2. Комунікативна мета й авторська інтенція. Проаналізуйте обраний текст з погляду комунікативної мети, авторського задуму та передбачуваної реакції адресата. Визначте тему, основну думку, авторську

позицію, характер взаємодії з читачем і способи впливу на нього. Наведіть мовні приклади, що засвідчують реалізацію авторської інтенції, та з'ясуйте, як вона визначає добір текстотвірних засобів.

Завдання 3. Різнорівневі засоби текстотворення. На матеріалі обраного тексту виявіть і проаналізуйте:

- лексичні засоби: ключові слова, синоніми, антоніми, повтори, стилістично марковану лексику;

- фразеологічні засоби: усталені вислови, паремії, авторські модифікації;

- словотвірні засоби: оказіоналізми, новотвори, суфікси суб'єктивної оцінки;

- морфологічні засоби: особливості вживання частин мови, граматичних категорій і дієслівних форм;

- синтаксичні засоби: паралелізм, інверсію, парцеляцію, повтори, риторичні запитання та інші стилістичні фігури.

Поясніть функції виявлених одиниць і визначте, як вони взаємодіють у формуванні змістової цілісності, образності й експресивності тексту.

Завдання 4. Виявлення стилістичної домінанти. Визначте стилістичну домінанту обраного тексту — провідний образ, мовний засіб або принцип організації висловлення, який визначає його стилістичну своєрідність. Простежте, як ця домінанта реалізується на різних мовних рівнях. Обґрунтуйте її роль у формуванні авторської модальності, тематичної єдності та прагматичного ефекту тексту.

Завдання 5. Взаємодія різнорівневих засобів текстотворення. Виберіть фрагмент тексту, у якому одночасно функціонують лексичні, тропеїчні, фразеологічні та синтаксичні засоби. Проаналізуйте їх не ізольовано, а у взаємозв'язку. З'ясуйте, як лексичний повтор підсилюється синтаксичним паралелізмом, як метафора взаємодіє з епітетом або персоніфікацією, як

фразеологізм набуває додаткового значення в конкретному контексті. Сформулюйте висновок про синергетичний ефект взаємодії різнорівневих засобів.

Завдання 6. Стилістичне редагування тексту. Оберіть текст із порушеннями стилістичної цілісності, невиправданими повторами, неточним слововживанням, надмірною кількістю образних засобів або невідповідністю мовного оформлення комунікативній меті. Відредагуйте його, зберігши основний зміст і авторський задум. Поясніть характер кожної суттєвої правки та визначте, як вона впливає на точність, зв'язність, виразність і стилістичну доречність тексту.

Завдання 7. Стилістична трансформація тексту. Оберіть невеликий текст на суспільно значущу тему та трансформуйте його відповідно до двох різних комунікативних завдань. Наприклад, перетворіть науковий виклад на публіцистичний коментар, а інформаційне повідомлення — на художній мінітекст.

Під час трансформації змініть лексичний склад, синтаксичну організацію, композицію та характер авторської присутності. Порівняйте створені варіанти з оригіналом і поясніть, які засоби текстотворення зумовили зміну стилістичного ефекту.

Завдання 8. Створення власного тексту із заданою стилістичною домінантою.

Створіть авторський текст обсягом 250–350 слів на одну із запропонованих тем: «Мова як простір свободи», «Пам'ять і сучасність», «Людина в цифровому світі», «Сила слова», «Освіта як простір особистісного розвитку».

Визначте функціональний стиль, жанр, адресата й комунікативну мету тексту. Свідомо використайте щонайменше п'ять різних текстотвірних ресурсів, наприклад:

- лексичний повтор або синонімічний ряд;

- метафору, епітет чи порівняння;

- фразеологізм або його авторську модифікацію;

- стилістично виразну словотвірну модель;

- синтаксичний паралелізм, інверсію або риторичне запитання.

Після написання визначте стилістичну домінанту власного тексту й поясніть функції використаних засобів.

Завдання 9. Експертне оцінювання та взаєморецензування текстів. Обміняйтеся авторськими текстами з колегою та здійсніть взаєморецензування за такими критеріями:

1. Відповідність тексту комунікативній меті й обраному стилю.

2. Змістова цілісність, логічність і зв’язність.

3. Доречність лексичних і фразеологічних засобів.

4. Виразність тропів і стилістичних фігур.

5. Доцільність словотвірних і морфологічних засобів.

6. Ефективність синтаксичної організації.

7. Виразність і послідовність стилістичної домінанти.

8. Оригінальність авторського задуму.

Сформулюйте три сильні сторони тексту та запропонуйте щонайменше дві конкретні рекомендації щодо його вдосконалення. Аргументуйте кожну рекомендацію текстовими прикладами.

Завдання 10. Рефлексія ефективності текстотвірних ресурсів. Напишіть рефлексивний коментар до власного тексту обсягом 150–200 слів. Визначте, які стилістичні засоби виявилися найефективнішими для реалізації авторського задуму, які рішення потребують перегляду та як змінилося ваше розуміння взаємодії мовних рівнів у процесі текстотворення. Поясніть, які висновки з

комплексного стилістичного аналізу можна використати в подальшій науковій, редакторській або педагогічній діяльності.

Очікувані результати:

Після виконання практичних завдань магістранти повинні вміти:

- здійснювати комплексний стилістичний аналіз тексту за послідовним алгоритмом;

- визначати комунікативну мету, авторську інтенцію та стилістичну домінанту;

- інтерпретувати взаємодію різнорівневих засобів текстотворення;

- редагувати й трансформувати тексти відповідно до функціонального стилю та комунікативного завдання;

- самостійно створювати стилістично цілісні тексти;

- аргументовано оцінювати ефективність текстотвірних ресурсів і здійснювати рефлексію власної творчої діяльності.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Аналіз тематичної структури. Оберіть невеликий науковий або публіцистичний текст. Визначте його тему, підтеми й мікротеми. Установіть, як вони співвідносяться з композиційними частинами.

Завдання 2. Виявлення засобів когезії. Випишіть із тексту приклади лексичних повторів, синонімічних замін, займенникових відсилань, сполучників і синтаксичного паралелізму. Поясніть функцію кожного засобу.

Завдання 3. Редагування зв'язності. Візьміть фрагмент тексту, у якому часто повторюється та сама лексема. Замініть частину повторів займенниками, синонімами або узагальнювальними найменуваннями. Перевірте, чи не виникла неоднозначність референції.

Завдання 4. Аналіз когерентності. Складіть послідовність із п'яти речень на довільну тему. Забезпечте між ними причинно-наслідкові, часові або логічні відношення. Потім змініть порядок речень і поясніть, як це вплинуло на смислову цілісність.

Завдання 5. Сегментація тексту. Поділіть текст на абзаци, надфразні єдності та тематичні сегменти. Зіставте межі цих одиниць і визначте, у яких випадках вони збігаються, а в яких — ні.

Завдання 6. Стилістичне редагування. Перебудуйте невеликий текст двома способами: у першому варіанті забезпечте максимально чітку логічну послідовність, у другому — посильте експресивність за допомогою повторів, паралельних конструкцій і парцеляції. Порівняйте комунікативний ефект обох варіантів. Вправа 1. Відтворіть монолог Мавки прозою, зберігаючи зміст, але відмовившись від поетичної форми. Порівняйте свій варіант з оригіналом. Що втратилося? Що, можливо, стало зрозумілішим? Обговоріть у класі.

Вправа 7. Уявіть, що ви рекламуєте театральну виставу «Лісова пісня». Напишіть рекламний текст (слоган + 3–4 речення анонсу), використавши образи з монологу. Презентуйте його класу усно, пояснивши вибір слів.

Вправа 8. У парах розіграйте інтерв'ю: один учасник – журналіст, інший – Мавка (або Лукаш). Журналіст готує 5–6 запитань на основі тексту монологу, персонаж відповідає, залишаючись «у ролі». Після рольової гри – вихід із ролі: що було складно? Які запитання виявилися найцікавішими?

Вправа 9. Напишіть есе (200–250 слів) на одну з тем: «Що означає для мене останній рядок монологу Мавки: «Грай же, коханий, благаю!"», «Чому саме Мавці впала в серце зірка?», «Чи варто мати в серці те, що не вмирає?».

Вправа 10. Прочитайте текст. Випишіть усі іменники. Визначте їх рід, число, відмінок. Випишіть дієслова. Укажіть їх час, вид, спосіб. Випишіть прикметники, установіть ступінь порівняння (за наявності). *Святвечір пахне святістю, а не святом... На душі – дощі, на цвинтарі – гірляндоокі ялинки й сумні прапори. На столах – кутя, над дахами – перша зірка... Ісус уже знає, що його розіпнуть, але посміхається Мамі... Мама все знає, але тікає від Ірода... Іроди множаться зі швидкістю світла, але нічого не знають про світло... Українці світлі й мовчазні. Вони заплакані, але привітні, бо готові вітати Дитя, народжене в місті Марії. Там зірка давно проросла у відсутність оселі...* ***Світ любов'ю засвітився! Христос в серці народився!!!*** (Роксолана Стефурак).

Вправа 2. Учні складають таблицю. Наприклад:

Частина мови	Цитата з тексту	Граматична категорія	Стилістична функція
Іроди	*Іроди множаться зі швидкістю світла…*	Іменник у називному відмінку множини, власна назва	Використання власної назви у множині зумовлює емоційно-

			експресивне навантаження тексту, в контексті набуває семантики «росіяни, - вбивці».
Народився	***Христос в серці народився!!!***	Дієслово дійсного способу, чоловічого роду, минулого часу, доконаного виду	Формування дієслівної метафори (*Христос народився в серці*, а не в яслах)

Завдання 11. Проаналізуйте дієслівну систему тексту, виписавши всі дієслова і визначивши їх час, спосіб, число, вид, особу й число (для особових форм). Особливу увагу зверніть на форми *пахне, знає, розіпнуть, посміхається, тікає, множаться, засвітився, народився.* Яку часову перспективу створює поєднання теперішнього та майбутнього часу? Доберіть видові пари до дієслів: *тікає, множаться, засвітився, народився*. Поясніть, як зміна виду вплине на зміст висловлення.

Завдання 12. Визначте прийменники й поясніть їхню роль у формуванні відмінкових форм. Проаналізуйте функцію сполучника *але* у структурі тексту (смислові протиставлення). Знайдіть у тексті займенники і замініть їх іменниками. Чи зміниться художня якість тексту?

Завдання 13. Виконайте словотвірний розбір іменників, прикметників і дієприкметників: *Святвечір*, *гірляндоокі*, *заплакані*, *народжене, швидкість, проросла, відсутність.* Поясніть, як ви розумієте лексичне значення слова «*гірляндоокі»*.

Завдання 14. Замініть словосполучення «прикметник + іменник» короткою описовою конструкцією (наприклад: *сумні прапори → прапори, що*

викликають сум). Порівняйте морфологічну структуру речення до і після трансформації.

Після виконання вправ учні впевнено розпізнають частини мови в художньому тексті, визначають граматичні категорії слів, аналізують словотвірні моделі, розуміють функційне навантаження морфологічних форм у текстотворенні.

Вправа 15. «Прочитайте текст. Проаналізуйте контекстуальне оточення іменника «мама» та займенника «він». Подумайте, чому авторка їх написала великими літерами і який це має стилістичний ефект. Яка роль іменників у процесі творення смислу цього тексту? *Але щастя є. Є! Воно називається МАМА… Саме вона пояснила, що Бог мене бачить, що це я його не бачу... А ВІН теж страждав. І я пішла до церкви. Сповідь… Рана… Час… Рана знову почала лікувати час…* (Роксолана Стефурак). Випишіть займенники: *воно, вона, мене, я, його, він*. Визначте їхній розряд, відмінок, синтаксичну роль. Поясніть, чому авторка вживає займенники замість повторення іменників (*Бог, МАМА*). Як зміна займенникової форми вплинула б на стилістичну тональність тексту (напр., замінити *ВІН* на *Бог*)?

Завдання 16. Випишіть дієслівні форми: *є, називається, пояснила, бачить, не бачу, страждав, пішла, почала лікувати*. Визначте їхній час, вид, особу, число. Поясніть, чому форми теперішнього часу (*є, бачить, бачу*) співіснують із формами минулого (*пояснила, пішла, страждав*). Чи можна вважати, що часові дієслова є засобом смислової організації тексту? Проаналізуйте конструкцію: *«Але щастя є. Є!»* у такий спосіб: визначте граматичну форму дієслова. Поясніть стилістичний ефект ізольованої повторної форми. Перебудуйте речення без повтору. Які смислові втрати виникають? Проаналізуйте форми дієслівного словосполучення *почала лікувати*. Поясніть, чому використано аналітичну конструкцію, а не форму *вилікувала*.

Завдання 17. Створіть 3–4 речення за моделлю художнього тексту, використовуючи: складні прикметники; дієслова теперішнього часу; дієприкметникові форми; протиставний сполучник *але*. Перетворіть номінативні

конструкції *«Сповідь… Рана… Час…»* на розгорнуті двоскладні речення. Порівняйте стилістичну наснаженість обох варіантів.

Завдання 18. Прочитайте текст: ***Трохи філософії****... Бути щасливим – любити світ. Любити дитинно, всеосяжно, абсолютно, глобально... Любити світ – не шкодити йому. Не шкодити планово, випадково, хворобливо, зумисне... Любити світ – любити себе. Любити спонтанно, щиро, безпосередньо й не на шкоду світові. Любити себе – любити інших. Любити безкорисливо, обнадійливо, обіймально, зцілювально. Любити інших – не шкодити собі, бо шкодити собі – шкодити світові...* (Роксолана Стефурак). Випишіть прислівники: *дитинно, всеосяжно, абсолютно, глобально, планово, випадково, хворобливо, зумисне, спонтанно, щиро, безпосередньо, безкорисливо, обнадійливо, обіймально, зцілювально*. Визначте їхні **семантичні групи.** Поясніть, як вони **уточнюють спосіб дії дієслова "любити".** Подумайте, чи виконують вони **емоційно-оцінну функцію** і чому. Проаналізуйте займенники ***йому, себе, інших, собі***. Визначте **граматичні форми їх відмінків.** Поясніть, як вони формують **семантичний ланцюг смислів: *себе → інших → собі.*** Зробіть висновок про **філософську модель взаємозв'язку людини і світу**, яку створює текст. Дайте відповідь на запитання: як граматичні форми (інфінітив, займенники, прислівники) формують філософський зміст тексту?

Завдання 19. *П*еретворіть інфінітивні конструкції на: 1) складнопідрядні речення; номінативні конструкції. Наприклад: *Любити світ — любити себе.* → *Коли людина любить світ, вона любить і себе.* Продовжіть текст за моделлю: **Любити ... — ...** Використайте власні інфінітиви та прислівники способу дії.

Вправа 20. Прочитайте текст. Поясніть, чому загальні назви іменників написано з великої літери. *Спочатку було Слово... І Слово було Богом… І розрослося воно в Мову... І стала та Мова рідною мільйонам... Мільйони її любили й захищали... Захищали від чужих і своїх... І створили мільйони мовний фронт, який, як виявилося, треба тримати навіть у тилу... І не боялася Мова війни, бо вона*

українська! (Роксолана Стефурак). Дискусійне завдання: обговоріть у групах, чи можна через аналіз граматичних категорій зрозуміти ідейний задум тексту? Які граматичні форми є ключовими для його патріотичного звучання?

Завдання 21. Мовно-мовленнєвий аналіз цитати *«І не боялася Мова війни, бо вона українська!»* **Мовний етап:** визначте частини мови всіх слів. Схарактеризуйте граматичні категорії дієслова *не боялася*. Поясніть функцію прикметника *українська*. **Мовленнєвий етап:** усно поясніть, як граматична структура підсилює патріотичний пафос. Напишіть власне речення з аналогічною структурою (персоніфікований абстрактний іменник + дієслово + означення).

Завдання 22. Прочитайте текст: *Синами, убитими в полі, / Полоненими у неволі, / Кілометрами смерті й болю / Гартувала Вкраїна долю. / Катериною вила німо / І до щастя шукала риму... / Ненародженими й живими / Проростала у світ незримо... / Не знайшла легкої дороги, / Світлом правди йшла дознемоги. / Перед райським святим порогом / Зупинилась, цілована Богом... / А Кобзар, що Словом пророчий, / Все дивився правді ув очі…* (Роксолана Стефурак). Випишіть усі іменники в орудному відмінку (*синами, полоненими, кілометрами, Катериною, ненародженими, живими, світлом*) і поясніть, як вони формують образну систему вірша. Яку **роль виконують ці форми** у створенні образу України? Чому автор використовує саме **орудний відмінок**? Із яким культурним образом пов'язані ім'я **Катерина, Кобзар**? Якого смислу набувають ці слова-образи в тексті?

Завдання 23. Випишіть із тексту дієслова (*гартувала, вила, шукала, проростала, йшла, зупинилась, дивився*), визначте їх час, вид, особу. З'ясуйте, чому більшість дієслів ужито **в минулому часі.** Дайте усну відповідь: *як минулий час дієслів допомагає створити історичний вимір тексту?* Яку картину історичної пам'яті створює граматичний ряд «*синами, убитими, полоненими, кілометрами смерті й болю…»?*

Вправа 24. Прочитайте текст. Поясніть, чому ключові образи художнього твору представлено займенниками «він» і «вона». ***Зірка…*** *Вона захоплено розказувала,*

що хоче зірку з неба, а Він стратегічно-мовчально будував тактику майбутньої розмови... Вечір оксиморонно споріднювався з весною й поганими новинами... Новини насторожували, тривожили, пророчили, травмували, людожерили… Весна заповідалася на цвіт і життя... А життя ні на що не заповідалося… Вона ж дитинно сміялася й уперто розказувала про зірку з неба... Зірка з неба! Цей штамп інкрустувався в її лексикон ще в шкільні часи. Вона не знала, нащо їй та зірка... За тисячею словесних проваль Він ледь добув із себе знаки прощання...Саме в той безапеляційний вечір війна по-справжньому впала на їхню молодість!!! (Роксолана Стефурак).

Завдання 25. Визначте комунікативні ролі персонажів (*Вона – Він*). Схарактеризуйте їхню мовленнєву поведінку: *захоплено розказувала*, *стратегічно-мовчально будував тактику*. Поясніть, яка комунікативна стратегія переважає у кожного (емоційна / раціональна / унікальна / відкладена). Чи можна вважати, що дієслівна градація (*насторожували, тривожили, пророчили, травмували, людожерили*) є індикатором тривоги і чому? Визначте, яке з дієслів є авторським новотвором. Який його комунікативний ефект? Проаналізуйте вислів: *інкрустувався в її лексикон* – що це говорить про мовленнєвий досвід героїні?

Завдання 26. Спробуйте змоделювати можливий діалог між героями (8–10 реплік). Побудуйте дві версії: гармонійний діалог і конфліктний діалог за допомогою різних форм дієслів.

Завдання 27. Напишіть мініатюру (5–6 речень) на тему «Зірка», використавши не менше трьох прикметників; два дієслова в минулому часі; один інфінітив; один займенник 1-ї особи.

Завдання 28. Напишіть коротке есе (6–8 речень): Чи завжди ми чуємо одне одного? Що руйнує комунікацію – мовчання чи кліше? Як війна впливає на мовлення молоді?

Завдання 29. Прочитайте вірш. Виконайте ряд завдань, описаних під віршем.

Вмивалися кров’ю **ікони.**

Нікого вже не берегли...

І краю безкрайні колони

Кріпили усе, що могли.

Вкраїна летальністю **сонна**

Заходила вглиб до межі.

А **Діва – Небесна Мадонна –**

Тримала її рубежі.

І **капала кров з вишиванки.**

Вгризалося сонце у степ.

З «Азову» Марічка з Іванком

Вершили **вкраїнський вертеп.**

Хитався і **прапор**, і *тризуб.*

Обвійнене мліло життя.

Христос **синьо-жовті** вдяг **ризи**

І виніс з-під **«градів»** дитя… (Роксолана Стефурак).

Вправа 1. Знайдіть у тлумачному словнику значення поданих слів із вірша. Визначте, які з них багатозначні, і поясніть, яке саме значення реалізується в тексті поезії.

Слова для роботи: **рубежі, летальність, ризи, вертеп, тризуб, колони, межа**

Заповніть таблицю:

Слово	**Значення за словником**	**Значення у вірші**	**Чи збігаються?**
ризи			
вертеп			
летальність			

Зверніть увагу: чому слово *вертеп* і слово *ризи* є особливо важливими для розуміння ідеї вірша? Яке їхнє первинне значення і як воно «працює» в цьому контексті?

Вправа 2. Доберіть синоніми до виділених слів із вірша. Поясніть, чому авторка обрала саме ці слова.

Слова: **кріпили, вгризалося, хитався, мліло, вершили**

Наприклад, до слова *вгризалося* можна дібрати: *припікало, пекло, палило, випалювало*. Яка різниця між цими словами? Що втрачається, якщо замінити *вгризалося* на *пекло*?

Вправа 3. У вірші авторка будує образ на прихованих протиставленнях. Знайдіть слова або образи, що є антонімічними за смислом, і запишіть їх парами.

Підказка: подумайте про пари «небо — земля», «життя — смерть», «сакральне — земне».

Яку роль ці протиставлення відіграють у загальній ідеї вірша?

Вправа 4. Прочитайте рядки з вірша. Визначте значення виділеного слова саме в цьому контексті. Перевірте правильність виокремлених значень за словником.

1. *«Вкраїна летальністю **сонна** / Заходила вглиб до межі»* — що означає тут слово «сонна»? Це пряме значення чи переносне?
2. *«З «Азову» Марічка з Іванком / Вершили вкраїнський **вертеп**»* — яке значення реалізує тут слово «вертеп»: «печера/притулок», «народне театральне дійство» чи «місце страждань»? Чи всі три одночасно?
3. *«І **капала** кров з вишиванки»* — чому авторка вибрала дієслово «капала», а не «текла» або «лилася»? Що змінює цей вибір?

Вправа 5. Розподіліть слова із вірша на групи. Заповніть таблицю:

Церковно-релігійна лексика	**Військова/публіцистична лексика**	**Народно-побутова лексика**	**Нейтральна лексика**
ризи, Мадонна...	рубежі, «гради»...	вишиванка, вертеп...	кров, дитя...

Зробіть висновок: яке поєднання стилістичних пластів лексики використовує авторка і який художній ефект це створює?

Вправа 6. Уявіть, що редактор «виправив» вірш і замінив деякі слова:

- *«ризи» → «одяг»*
- *«вертеп» → «трагедія»*
- *«Діва — Небесна Мадонна» → «Богородиця»*
- *«вгризалося сонце» → «пекло сонце»*

Що змінилося б у кожному випадку? Поясніть, чому «виправлений» варіант гірший. Яку роль відіграє точний вибір слова у поезії?

Другий етап – інтерпретаційно-аналітичний – передбачає формування вмінь аналізувати функцію лексичної одиниці в тексті, визначати роль тропів, індивідуально-авторських смислів. Для формування задекларованих вмінь доцільно запропонувати завдання такого типу.

Вправа 1. Знайдіть у вірші метафори. Для кожної визначте: яке пряме значення слова переноситься, на якій підставі відбувається перенесення, який образ виникає внаслідок цього, що втрачається, якщо замінити метафору нейтральним виразом.

Зразок аналізу:

«Вмивалися кров'ю ікони» – дієслово «вмивалися» у прямому значенні означає очищення водою. Тут воно переноситься на ікони, які «вмиваються кров'ю» — тобто покриваються кров'ю під час бойових дій. Підстава перенесення – зовнішня схожість дії (рідина на поверхні). Але ефект протилежний: замість очищення – передбачення кровопролиття, багатьох смертей. Якщо замінити на «ікони були покриті кров'ю», образ стане описовим, але втратить трагізм.

Проаналізуйте самостійно:

- *«вгризалося сонце у степ»*
- *«Вкраїна летальністю сонна»*
- *«обвійнене мліло життя»*

Вправа 2. Випишіть усі епітети з вірша. Визначте для кожного: постійний він чи авторський, яке емоційне й оцінне навантаження несе, чи можна замінити його синонімом без утрати смислу. Особлива увага – до епітета *«синьо-жовті ризи»* Христа. Це сполучення є ключовим у вірші. Дайте розгорнуту відповідь:

яких два смислові пласти поєднує цей епітет? Що він говорить про авторське бачення подій?

Вправа 3. У вірші вжито кілька власних назв: *«Азов»*, *Марічка*, *Іванко*, *Діва — Небесна Мадонна*, *Христос*. Дайте відповідь на питання: чому поруч із сакральними іменами (*Мадонна, Христос*) стоять поширені в Україні імена (*Марічка, Іванко*)? Яка художня ідея реалізується через це «сусідство» власних назв? Як воно змінює семантику кожного імені?

Вправа 4. Словосполучення *«летальністю сонна»* є авторським, незвичним. Слово *летальність* належить до медичної термінології і означає смертоносність, здатність призводити до смерті. Дайте відповідь на питання: чому авторка вжила медичний термін у поетичному тексті? Який ефект це створює? Як поєднання «наукового» слова з поетичним контекстом впливає на читача? Чи можна замінити «летальністю сонна» на «смертю виснажена» — що зміниться?

Вправа 5. Слово *вертеп* має кілька значень: печера (де народився Христос), народний театр різдвяних вистав, місце розпусти або страждань (розм.). Поясніть, які з цих значень «активуються» в рядках *«З «Азову» Марічка з Іванком / Вершили вкраїнський вертеп»*. Чому авторка написала саме «вершили вертеп», а не «переживали трагедію» або «страждали»? Що слово «вершили» (тобто «здійснювали», «доводили до вершини») додає до образу?

Вправа 6. Два учні по-різному трактують фінальний образ вірша:

Учень А: «Христос синьо-жовті вдяг ризи» – це означає, що Бог став на бік України, захищає її.

Учень Б: «Христос синьо-жовті вдяг ризи» — це означає, що українці самі стали жертвами і мучениками, як Христос; вони вдягнули на себе хрест страждання.

Яка інтерпретація, на вашу думку, є точнішою або повнішою? Чи можуть обидві бути правильними одночасно? Аргументуйте свою відповідь, спираючись на текст вірша.

Третій етап – продуктивно-творчий – має метою активізацію лексичного ресурсу в мовленні учнів, розвиток уміння свідомо й виразно використовувати слово. Для досягнення окресленої мети варто звернути увагу на завдання такого типу.

Вправа 1. Напишіть прозову мініатюру (10 – 12 речень) на тему «Людина і війна», обов'язково використавши такі слова із вірша або пов'язані з ним: *рубіж, кріпити, мліти, вертеп, захищати, межа*.

Після написання поясніть: у якому значенні ви вжили кожне слово – прямому чи переносному? Чому ви обрали саме це значення?

Вправа 2. Перекажіть зміст і настрій вірша Роксолани Стефурак двома різними текстами:

Текст 1 – публіцистична замітка для газети (нейтральна, інформаційна лексика, факти).

Текст 2 – художній опис тієї самої події (образна, емоційно забарвлена лексика, метафори).

Порівняйте обидва тексти: яка лексика «перейшла» з вірша в кожен із них? Яка виявилася «прив'язаною» до одного стилю?

Вправа 3. Вам задано «опорні слова», між якими немає очевидного зв'язку: *вишиванка — тризуб — мліти — Мадонна — степ — дитя — прапор.*

Напишіть зв'язний текст (будь-якого жанру: вірш, есе, новела, монолог), у якому всі ці слова вжиті органічно й доречно. Уникайте простого переказу вірша Роксолани Стефурак – створіть власний оригінальний текст.

Вправа 4. Перетворіть поетичні рядки на прозовий публіцистичний текст, зберігши зміст, але замінивши всю образну лексику на нейтральну:

«Вмивалися кров'ю ікони. / Нікого вже не берегли... / І краю безкрайні колони / Кріпили усе, що могли».

Порівняйте ваш варіант із оригіналом. Скажіть, яку функцію виконують стилістично марковані слова і чому їх не можна замінити нейтральною лексикою.

Вправа 5. Напишіть есе-роздум на тему «Слово на війні: чи може мова захищати?», використавши як відправну точку лексику і образи вірша Роксолани

Стефурак. У своєму есе дайте відповідь на питання: чому авторка вибирає саме такі слова – сакральні, народні, символічні? Як мова стає зброєю, молитвою або пам’яттю?

Вправа 6. Після виконання всіх вправ дайте письмову відповідь (5–7 речень) на питання:

Яке слово з вірша Роксолани Стефурак справило на вас найбільше враження? Чому саме воно? Що ви зрозуміли про це слово після детального аналізу, чого не помітили під час першого читання?

На нашу думку, запропонована система вправ забезпечує формування навичок контекстуального аналізу, розвиток уміння встановлювати лексико-семантичні зв’язки; усвідомлення стилістичної маркованості слова, розвиток мовного чуття й естетичного сприйняття, розширення лексичної компетентності учнів, що дозволить підвищити рівень їх семантичної обізнаності, формувати навички цілісного аналізу тексту, спричинить розвиток мовленнєвої креативності і зростання мотивації до вивчення української мови здобувачів середньої освіти.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Загальний обсяг — 60 годин.

Тема 1. Текст як основна одиниця стилістичної організації мовлення — 3 год.

Завдання:

- опрацювати наукову літературу про текст;
- законспектувати основні підходи до визначення тексту;
- укласти порівняльну таблицю текстових категорій;
- визначити співвідношення понять **текст — дискурс — висловлення**.

Продукт: аналітична таблиця + короткий термінологічний словник.

Тема 2. Когезія, когерентність і цілісність тексту — 3 год.

Завдання:

- опрацювати наукові джерела;
- зіставити поняття когезії та когерентності;
- дібрати приклади різних типів зв’язності;
- проаналізувати засоби зв’язку в одному тексті.

Продукт: схема «Механізми текстової зв’язності».

Тема 3. Стилістична домінанта тексту — 3 год.

Завдання:

- опрацювати поняття стилістичної домінанти;
- визначити домінантні засоби у 2–3 текстах;
- з’ясувати взаємодію домінанти з авторською інтенцією.

Продукт: аналітичний коментар до тексту.

Тема 4. Стильова маркованість мовних одиниць — 3 год.

Завдання:

- систематизувати стилістично марковану лексику;
- визначити функціонально-стильове забарвлення мовних одиниць;
- проаналізувати контекстуальну зміну стилістичного значення.

Продукт: картотека стилістично маркованих одиниць.

Тема 5. Лексична організація художнього тексту — 3 год.

Проаналізувати:

- ключові слова;
- тематичні ланцюжки;
- синонімічні ряди;
- повтори;
- антонімічні опозиції;
- оцінну лексику.

Продукт: «лексична карта» тексту.

Тема 6. Тропи як засоби текстотворення — 3 год.

На матеріалі одного художнього твору дослідити:

- метафори;
- епітети;
- порівняння;
- метонімію;
- персоніфікацію;
- перифрази;
- іронію.

Продукт: таблиця «Троп — контекст — функція — стилістичний ефект».

Тема 7. Фразеологічні засоби текстотворення — 3 год.

Завдання:

- дібрати фразеологізми з сучасних текстів;
- визначити їхні стилістичні функції;
- проаналізувати трансформовані фразеологізми;
- визначити роль фразеології у створенні авторської образності.

Продукт: фразеологічна картотека + аналітичний коментар.

Тема 8. Словотвірні засоби стилістичної організації тексту — 3 год.

Дослідити:

- оказіоналізми;
- авторські неологізми;
- експресивні суфікси;
- словотвірну гру;
- стилізацію.

Продукт: міні-дослідження «Авторський словотвір як засіб текстотворення».

Тема 9. Морфологічні засоби текстотворення — 3 год.

Проаналізувати:

- часові форми дієслова;
- видо-часові форми;
- займенники;
- категорію числа;
- категорію роду;
- модальні значення граматичних форм.

Продукт: морфологічно-стилістичний коментар.

Тема 10. Синтаксична організація тексту — 3 год.

Дослідити функціонування:

- паралелізму;
- анафори;
- епіфори;
- градації;
- парцеляції;
- інверсії;
- еліпсису;
- риторичних конструкцій.

Продукт: «синтаксичний портрет» вибраного тексту.

Тема 11. Заголовок як засіб текстотворення — 3 год.

Дослідити:

- інформативні заголовки;
- метафоричні;
- інтригувальні;
- цитатні;
- заголовки-питання;
- заголовки-оцінки.

Продукт: класифікація заголовків + аналіз 20 прикладів.

Тема 12. Абзац і композиційна організація тексту — 3 год.

Завдання:

- визначити функції абзаців;

- встановити мікротеми;
- проаналізувати композиційну структуру;
- визначити способи переходу між тематичними блоками.

Продукт: композиційна схема тексту.

Тема 13. Інтертекстуальність як засіб текстотворення — 3 год.

Дослідити:

- цитату;
- алюзію;
- ремінісценцію;
- прецедентний текст;
- пародію;
- стилізацію.

Продукт: картотека інтертекстуальних елементів із поясненням їхніх функцій.

Тема 14. Мовна гра в сучасному тексті — 3 год.

Проаналізувати мовну гру на матеріалі сучасної української літератури, медіа або реклами.

Продукт: міні-дослідження «Мовна гра як механізм створення стилістичного ефекту».

15. Власне текстотворення — 12 годин

Створити власний текст із використанням заздалегідь визначених засобів:

- метафори;
- повтору;

- парцеляції;
- синтаксичного паралелізму;
- фразеологізмів;
- стилістично маркованої лексики.

Продукт: авторський текст + його стилістичний паспорт.

Тема 16. Формування текстотворчих умінь учнів — 3 год.

Розробити систему вправ на:

- створення тексту;
- редагування;
- трансформацію;
- стилістичний вибір;
- використання тропів;
- забезпечення зв’язності.

Продукт: комплекс із 8–10 вправ.

Тема 17. Цифрові та медійні тексти в навчанні стилістики — 3 год.

Проаналізувати особливості:

- новинного тексту;
- допису в соціальних мережах;
- блогу;
- рекламного тексту;
- заголовків онлайн-медіа.

Продукт: навчальний кейс для учнів старшої школи.

Самостійна робота — основна частина курсу. Вона містить 17 завдань і кожне закінчується конкретним продуктом. Поради до окремих завдань:

- Картотеки (теми 4, 7, 13): вносите кожну одиницю з контекстом, джерелом, стилістичною характеристикою та функцією. Картотека без контексту втрачає цінність.

- Карти й схеми (теми 2, 5, 10, 12): добирайте один текст і працюйте з ним послідовно; не змішуйте матеріал із різних джерел.

- Аналіз тропів (тема 6): аналізуйте один художній твір, охоплюйте метафору, епітет, порівняння, метонімію, персоніфікацію, перифраз, іронію. Для кожного вказуйте функцію та ефект, а не лише назву.

- Власне текстотворення (тема 15, 12 год): це центральне творче завдання. Заздалегідь визначте набір засобів (метафору, повтор, парцеляцію, синтаксичний паралелізм, фразеологізми, стилістично марковану лексику), напишіть текст, а потім складіть стилістичний паспорт — коротке обґрунтування, де і навіщо застосовано кожен засіб. Закладіть час на редагування.

- Вправи для учнів (тема 16): комплекс має охоплювати створення тексту, редагування, трансформацію, стилістичний вибір, використання тропів і забезпечення зв'язності. Продумайте інструкцію, критерії перевірки та рівні складності.

- Навчальний кейс (тема 17): працюйте з новинним текстом, дописом у соцмережах, блогом, рекламою, заголовками онлайн-медіа; кейс має бути придатним для старшокласників.

Усі ці завдання розвивають також цифрову компетентність (ПРН 6) та вміння проєктувати освітні матеріали (ПРН 7).

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (10 % оцінки)

Орієнтовний обсяг — 10–15 сторінок. Ви самостійно обираєте один аспект із переліку.

1. Метафорична організація сучасного українського художнього тексту.
2. Лексичний повтор як засіб текстотворення.
3. Синонімія як механізм когезії тексту.
4. Антонімічні опозиції в сучасному публіцистичному тексті.
5. Оказіоналізми як засіб авторської стилізації.
6. Фразеологічна трансформація в сучасному медійному дискурсі.
7. Парцеляція як засіб експресивного текстотворення.
8. Синтаксичний паралелізм у художньому тексті.
9. Стилістичний потенціал заголовків сучасних українських медіа.
10. Інтертекстуальність як засіб формування смислової структури тексту.
11. Мовна гра в сучасній українській комунікації.
12. Стилістичні засоби репрезентації авторської модальності.
13. Засоби когезії в медійному тексті.
14. Стилістичні засоби переконування в публіцистичному тексті.
15. Стилістична трансформація тексту як вид навчальної діяльності учнів.

Форми виконання: індивідуальне дослідницьке завдання; науково-дослідницький проєкт; лінгвостилістичний аналіз текстового матеріалу; презентація результатів; методична розробка (для теми, пов'язаної з навчанням учнів — це, зокрема, тема 15). Методи: аналіз і синтез, систематизація, класифікація.

Рекомендований порядок роботи:

1. Оберіть тему на початку семестру й погодьте її з викладачем (наприклад, на консультації в середу).

2. Сформулюйте мету й 2–3 завдання, визначте корпус текстів. Не беріть надто широкий матеріал: для 10–15 сторінок достатньо одного-двох творів або добірки з 15–30 одиниць.

3. Опрацюйте теоретичні джерела: підручники зі стилістики, словники, наукові статті з теми.

4. Проведіть аналіз за схемою з розділу 3 й узагальніть результати в таблицях чи схемах.

5. Сформулюйте висновки, що відповідають поставленим завданням.

6. Оформте список літератури та перевірте текст на правильність цитування (див. розділ 8).

Типова структура роботи: вступ (актуальність, мета, завдання, матеріал, методи) → теоретична частина → аналітична частина → висновки → список джерел.

ОЦІНЮВАННЯ

Кожен вид роботи оцінюється за 100-бальною шкалою; бал в електронному журналі автоматично перераховується у підсумкову оцінку з урахуванням вагових коефіцієнтів:

- практичні / семінарські – **20 балів;**
- індивідуальне завдання (індивідуальне дослідження) – 10 балів;
- контрольна робота (написання есе) – **10 балів;**
- самостійна робота (представлення десяти (на вибір викладача) із сімнадцяти завдань, задекларованих у робочій програмі) – **10 балів;**
- екзамен (тести в системі дистанційного навчання) – **50 балів.**

A (90–100) Здобувач вищої освіти демонструє глибокі системні знання навчального матеріалу, вільно володіє понятійним апаратом, здатний самостійно аналізувати, узагальнювати та застосовувати отримані знання у стандартних і нестандартних ситуаціях.

B (80–89) Здобувач вищої освіти демонструє високий рівень знань навчального матеріалу, впевнено застосовує основні теоретичні положення та допускає незначні неточності.

C (70–79) Здобувач вищої освіти загалом правильно відтворює навчальний матеріал, володіє основними знаннями та навичками, але допускає окремі помилки у застосуванні.

D (60–69) Здобувач вищої освіти володіє базовими знаннями навчального матеріалу, відповіді є неповними, наявні суттєві неточності та труднощі у практичному застосуванні.

E (50–59) Здобувач вищої освіти демонструє мінімально достатній рівень знань, відтворює лише окремі положення навчального матеріалу та допускає значну кількість помилок.

FX (26–49) Здобувач вищої освіти не засвоїв значну частину навчального матеріалу, допускає грубі помилки, але має можливість повторного складання підсумкового контролю.

F (1–25) Здобувач вищої освіти не володіє навчальним матеріалом, не здатний виконати основні завдання навчальної дисципліни та потребує повторного опанування освітнього компонента.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій І. О., Голянич М. І., Стефурак Р. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. 2-ге вид., виправ. і доповн. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 336 с.
2. Горда О. М., Трумко О. М. Текстоцентричний підхід до навчання української мови як іноземної: способи реалізації. Закарпатські філологічні студії. 2022. Випуск 23. Том 1. С. 66–69. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.12.
3. Джочка І.Ф., Іванишин Н.Я., Стефурак Р.І. Формування морфологічної компетентності учнів засобами лінгвістичного аналізу тексту. *Вісник науки та освіти.* 2026. №. 3 (45). С. 2073–2087. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-2073-2086
4.
5. Єщенко Т. Проблема класифікації текстів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 27. С. 185–189.
6. Іванишин Н., Стефурак Р., Пітель В. Національний проєкт: пишемо есе: методичні матеріали для вчителів / Блажко М. та ін. (essay.nus.org.ua).
7. Іванишин Н., Стефурак Р., Пітель В. Національний проєкт: пишемо есе: робочі аркуші / Блажко М. та ін. (essay.nus.org.ua).
8. Іванишин Н., Стефурак Р. Формування комунікативної компетенції учнів у процесі лінгвостилістичного аналізу тексту. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 97, том 1, 2026. С. 333 – 339. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/97_2026/part_1/50.pdf
9. Іванишин Н.Я., Стефурак Р.І. Семантико-стилістичні параметри запозичень у художньому тексті Степана Процюка “Руки і сльози”. Вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2025. № 72. С. 48-51. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v72/13.pdf. https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.72.11
10. Іванишин Н.Я., Стефурак Р.І. Функційне навантаження запозичень в романі С. Процюка «Руки і сльози». Міжкультурна комунікація в мультимодальному середовищі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 29 жовтня 2025 року). Івано-Франківськ, 2025. С. 63-65. DOI: https://doi.org/10.31471/mkms2025

11. Ковалик І. І. Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
12. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 202 с.
13. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ: Сімик, 2012. 392 с.
14. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. С. 7–302.
15. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2000. С. 5–18.
16. Рускуліс Л. В. Роль текстоцентричного підходу у процесі підготовки учителя української мови. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. Вип.63. С. 317–323.
17. Стефурак Р. І. Архітектоніка художнього есе. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2023. № 2 (205). С. 194–199.
18. Стефурак Р.І. Внутрішня форма слова як «ретранслятор» етноментальної інформації в художньому тексті Василя Стефаника. Василь Стефаник: лінгвістичні нариси: колективна монографія / за ред. та упоряд. професора М. П. Брус. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2026. С. 286-296.
19. Стефурак Р. І. Лексико-семантичний контраст в поетичному тексті Богдана Томенчука. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71), № 2. С. 62–66.
20. Стефурак Р. І. Естетична функція асоціонімів у тексті есе Юрія Андруховича. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2024. № 2 (361). С. 71–77.
21. Стефурак Р.І. Тропи як засоби семантизації макрообразу «війна» в поетичному тексті Богдана Томенчука. *Культура слова*. № 104. 2026. С. 77-85.
22. Стефурак Р.І., Іванишин Н.Я. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту. Вісник науки та освіти. 2026. №. 3 (45). С. 1369-1380. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-1369-1380.

23. Стефурак Р. І., Панюс О. В. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ІРИНИ ФОТУЙМИ. The 5th International scientific and practical conference “Scientific development in a changing world” (May 11-13, 2026) SPC “Sciconf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2026. С. 969-974. https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2026/05/SCIENTIFIC-DEVELOPMENT-IN-A-CHANGING-WORLD-11-13.05.26.pdf
24. Художній текст — слово — образ: лінгвостилістичний аспект: монографія / [М. І. Голянич та ін.]; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010. 408 с.